

UiT Norges arktiske universitet

Det juridiske fakultet

**Oppdragervold – den nedre grensen for straffansvar etter straffeloven § 282
første ledd bokstav b, d og e**

Keerthiga Kanagaratnam

Masteroppgave i rettsvitenskap, JUR 3902, Mai 2020

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Tema, aktualitet og problemstilling.....	1
1.2	Presisering og avgrensning	2
1.3	Metode og rettskilder.....	3
1.4	Videre fremstilling	4
2	Bakgrunn.....	4
2.1	Norsk lovhistorikk.....	4
2.2	Barnekonvensjonen	7
3	Hensyn	8
3.1	Kriminalisering	8
3.2	Forholdsmessighet.....	10
3.3	Integritet.....	10
4	Personkrets	11
4.1	Strl. § 282 første ledd bokstav b.....	11
4.2	Strl. § 282 første ledd bokstav d.....	12
4.3	Strl. § 282 bokstav e	13
4.4	Flytende grenser	14
5	Objektive vilkår	14
5.1	Gjerningsalternativer	14
5.1.1	Trusler.....	15
5.1.2	Tvang.....	16
5.1.3	Frihetsberøvelse	17
5.1.4	Vold.....	19
5.1.5	Andre krenkelser	20
5.2	Alvorlig mishandling i oppdragelsen	21
5.2.1	Vilkår og momenter.....	21

5.2.2	Rettspraksis.....	23
5.2.3	Oppsummering.....	26
5.3	Gjentatt mishandling i oppdragelsen.....	27
5.3.1	Krenkelsens karakter.....	28
5.3.2	Varighet.....	31
5.3.3	Antall krenkelser og hyppighet.....	32
5.3.4	Oppsummering - variasjoner.....	35
5.4	Samlet helhetsbilde.....	36
5.5	Fryktregime – et spørsmål om lovstridighet.....	37
6	Typetilfellet psykisk vold.....	38
7	Det subjektive kravet til skyld.....	41
8	Medvirkning.....	42
8.1	Fysisk og psykisk medvirkning.....	42
8.2	Passiv medvirkning.....	43
8.2.1	Rettspraksis.....	44
8.3	Oppsummering.....	47
9	Straffeutmålingsmomenter.....	48
10	Avsluttende bemerkninger.....	50

1 Innledning

1.1 Tema, aktualitet og problemstilling

Tema for denne avhandlingen er straffeloven § 282 om mishandling i nære relasjoner.¹ Nærmere bestemt rettes fokus mot hvordan straffeloven § 282 om mishandling i nære relasjoner kan anvendes i forbindelse med oppdragervold. Oppdragervold kan forstås som at oppdragere anvender fysisk og psykisk vold mot barn, og andre krenkelser som trusler, tvang og frihetsberøvelse, kan samspille med volden. Oppdragervold kan tenkes å foregå gjennom irttesettelse, eller der en person reagerer på impuls med sinne mot barnet. Den kan dermed være nokså relativ, men det betyr ikke at bruk av oppdragervold kan legitimeres i Norge. Det er derfor nødvendig å klarlegge om når en handling anses som oppdragervold, som rammes av strl. § 282.

Ifølge *Norsk Helseinformatikk AS* vil omtrent ett av fem barn i Norge oppleve mindre alvorlig vold fra foresatte.² Hver 20. person i Norge har erfart alvorlig vold fra sine foreldre, og som oftest gjentatte ganger.³ Tallene peker på at oppdragervold kan forekomme ofte, og er et problem som må tas på alvor.

Barn tilhører en sårbar gruppe ettersom de oftest ikke er i stand til å motsette og forsvare seg mot andre mennesker. Saker som omhandler vold mot barn, er blant de sakene som riksadvokaten skal prioritere ved iverksettelse og gjennomføring av etterforskning.⁴ Dermed vil en avklaring av hvilke krenkelser som anses straffverdige ha betydning for når etterforskning iverksettes, og når en person kan ilegges et straffansvar.

Avhandlingen har som siktemål å klarlegge den nedre grensen for når reaksjoner og irttesettelse av barn i oppdragelsesøyemed går over til oppdragervold, som rammes av bestemmelsen om mishandling i nære relasjoner av strl. § 282. Hovedproblemstillingen i avhandlingen er hvor den nedre grensen for straffansvar etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e er ved oppdragervold. Avklaring av den nedre grensen vil belyse hvilke handlinger i oppdragelsen av barnet anses tillatt, og hvilke som kan straffedømmes.

¹ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (Heretter kalt strl. 2005, straffeloven eller strl.) § 282

² <https://nhi.no/sykdommer/barn/sosiale-problemer/barnemishandling/> 16.01.20 kl. 17.39

³ https://bufdir.no/vold/Vold_og_overgrep_mot_barn_og_unge/Vold_mot_barn/?fbclid=IwAR0WveD0Aog0oL_vVEgsM9SGW-08zLXyLXzK1tNA8ZpJyielpyrQhXiY8_U 23.03.20 kl. 22.18

⁴ RA-2019 – 1 (Punkt V)

Bestemmelsen strl. 2005 § 282 er en videreføring av straffeloven 1902 § 219.⁵ Det er strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e som er aktuelle, og de har følgende ordlyd:

«§ 282. Mishandling i nære relasjoner

Med fengsel inntil 6 år straffes den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler

b) sin eller nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje, d) noen i sin husstand, eller e) noen i sin omsorg.»

Ytterligere vil andre straffebestemmelser enn strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e, kunne utløses av krenkende handlinger mot barnet. For eksempel anvendes voldsbestemmelsene etter strl. §§ 271 til 274 på noen av tilfellene der barnet er blitt utsatt for fysisk vold. Spørsmålet som reises er hva forskjellen mellom disse bestemmelsene er i forhold til strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e.

1.2 Presisering og avgrensning

Det sentrale i avhandlingen vil være en klarlegging av når de objektive og subjektive vilkårene i straffebudet anses å være oppfylt ved oppdragervold.

Det avgrenses mot straffeprosessuelle aspekter, ved anvendelsen av strl. § 282, som bruk av bistandsadvokat og tilrettelagt avhør av barn som er blitt utsatt for oppdragervold. Foreldelse av straffeansvar vil heller ikke behandles.

Avhandlingen vil fokusere på fysisk og psykisk vold. Av hensyn til oppgavens omfang avgrenses det mot andre krenkelser, som seksuelle krenkelser, brudd på besøksforbud og mangel på nødvendig stell og pleie.⁶

Fysiske krenkelser og skader påført barnet i oppdragelsen, kan rammes av bestemmelsene i strl. §§ 271 til 274. Selv om avhandlingens hovedfokus er strl. § 282, vil det likevel, gjennom eksempler fra rettspraksis, klarlegges i hvilke tilfeller retten velger å subsumere forholdet under strl. § 271 fremfor strl. §282 første ledd bokstav b, d, eller e.

⁵ Lov 22. mai 1902 om almindelig borgerlig straffelov (Heretter kalt straffeloven 1902 eller strl. 1902) §219

⁶ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s.45

Analysen av det subjektive vilkåret i strl. § 282 vil bli kortfattet. Dette skyldes at det i liten grad er problematisk ved et straffansvar etter bestemmelsen. Til slutt avgrenses det mot forsøk av oppdragervold etter strl. § 282. Det begrunnes med at dette ikke har direkte betydning for når en handling anses å omfattes av bestemmelsens nedre grense for straffansvar.

1.3 Metode og rettskilder

Avhandlingen er en rettsdogmatisk analyse. Det innebærer en fremstilling av gjeldende rett, hvor det foretas en utredning om innholdet av gjeldende rettsregler.⁷

Det fremgår av Grunnloven § 96 første ledd at ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom.⁸ Det tilsier at en gjerningsmann må oppfylle det objektive gjerningsinnholdet i det bestemte straffebudet, og utvise tilstrekkelig grad av subjektiv skyld. Dermed vil tolkningen av ordlyden i strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e være nødvendig for å løse hovedproblemstillingen i denne avhandlingen.

Forarbeider vil være en relevant rettskilde grunnet dens rikholdige informasjon og formål. De eldre forarbeidene og rettspraksis knyttet til straffeloven 1902 § 219 er relevante ved anvendelsen av straffeloven 2005 § 282.⁹ Dette skyldes at strl. § 282 er som tidligere nevnt en videreføring av straffeloven 1902 § 219.

Ytterligere er rettspraksis viktig for å besvare oppgavens hovedproblemstilling.

Høyesterettspraksis vil ha prejudikatsverdi, og har stor betydning for hvilke momenter som skal vektlegges i saker om oppdragervold. Det problematiske er at mesteparten av sakene om oppdragervold er blitt rettskraftig avgjort i lagmannsretten. De få høyesterettsavgjørelsene vil være retningsgivende for hvordan rettstilstanden er, ettersom Høyesterett dømmer i siste instans. Til tross for dette vil det, på et område hvor det er lite eller ingen høyesterettspraksis, være dommer fra underinstansen, som kan ha en viss interesse.¹⁰ Underrettspraksisen kan ha betydning i form av en etablert praksis, og kan dermed vektlegges.¹¹ En konsekvens av at det er få høyesterettsavgjørelser i saker om oppdragervold, er at Høyesterett ikke har fått

⁷ Jens Edvin A. Skoghøy, *Rett og rettsanvendelse*, Universitetsforlaget 2018 s. 25 (Heretter kalt «Skoghøy (2018)»)

⁸ Kongeriket Norges Grunnlov Lov 1814-05-17 § 96 (Heretter kalt Grl. eller Grunnloven)

⁹ LF-2019 -3588 (Lagmannsretten bemerker, punket om «Tiltalen – rettslige utgangspunkt»)

¹⁰ Nils Nygaard *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2.utgave, Universitetsforlaget 2004 s. 210 (Heretter kalt «Nygaard (2004)»)

¹¹ Nygaard (2004) s. 210

behandlet et større mangfold av tilfeller om oppdragervold. Dermed vil lagmannsrettens avgjørelser kunne være avklarende, og ha etablert en praksis i tolkningen av strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e i saker om oppdragervold. Avhandlingen vil derfor ha mest fokus på lagmannsrettsdommer.

1.4 Videre fremstilling

I punkt 2 vil det først redegjøres for lovhistorikken til straffeloven § 282. Herunder vil det redegjøres for Barnekonvensjonens relevante bestemmelser, som har bidratt til statens forpliktelser knyttet til tilfeller av oppdragervold. I punkt 3 drøftes aktuelle hensyn tilknyttet bestemmelsen, mens i punkt 4 vil det drøftes om hvordan barn på ulike måter kan nyte vern etter bestemmelsen. I punkt 5 foretas det en analyse av de enkelte objektive vilkårene i bestemmelsen. Analysen vil avklare hvor den nedre grensen for straffansvar etter bestemmelsen er i saker om oppdragervold. I punkt 6 vil det fokuseres på typetilfellet psykisk mishandling av barn under oppdragelsen. Videre gis det i punkt 7 en kort redegjørelse av det subjektive vilkåret skyld. I punkt 8 undersøkes medvirkning, og når passiv medvirkning anses overtrådt etter bestemmelsen. Det vil i punkt 9 diskuteres om hvilke straffeutmålingsmomenter som gjøres gjeldende i saker om oppdragervold. Til slutt i punkt 10 vil det være avsluttende bemerkninger tilknyttet til avhandlingens hovedproblemstilling.

2 Bakgrunn

Straffeloven § 282 omhandler vold i nære relasjoner. Bestemmelsen gir blant annet et vern mot oppdragervold, ettersom det er de nærmeste som oftest utfører dette mot barnet. Norge har gjennom lover, og forpliktelser etter internasjonale konvensjoner skapt en ramme for beskyttelse mot mishandling av barn i oppdragelsesøyemed. Det belyses om bakgrunnen for straffeloven § 282, og andre relevante bestemmelser i den norske lov, samt barnekonvensjonen og dets bidrag til kriminalisering av oppdragervold.

2.1 Norsk lovhistorikk

I Norge hadde foreldre tidligere en refselsesrett overfor sine barn. Dette fremkom av lov om Indskrænkning i Anvendelsen av legemlig Revselse 20.juni 1891.¹² Refselsesretten ble opphevet i 1972, men det var først i 1987 gjennom barneloven § 30 tredje ledd at det ble innført et uttrykkelig forbud mot bruk av vold i oppdragelsen. Overtredelse av bestemmelsen

¹² Ot.prp.nr. 104 (2008-2009) s. 24

førte ikke til straff, og skal en overtredelse lede til en straff må et straffebed i straffeloven være overtrådt.¹³ På denne måten kan strl. § 282 anvendes som et straffebed, som medfører straffansvar for overtredelse av barneloven § 30 tredje ledd.

Det ble i 1902 vedtatt en straffelov hvor strl. § 219 rettet seg mot vold og mishandling. Det oppstod diskusjoner om hvorvidt straffeloven § 219 var et tilstrekkelig straffebed som vernet kvinner mot mishandling i nære relasjoner. Kvinnevoldsutvalget fremhevet mangelen av en straffebedbestemmelse, som klarte å belyse de sammensatte krenkelsene en kvinne kunne erfare ved mishandlingen. Ytterligere ble det påpekt at de tidligere straffebedbestemmelsene ikke tok høyde for kompleksiteten i saker om vold mot kvinner og barn i nære relasjoner.¹⁴ Dermed ble det fremmet et forslag fra Kvinnevoldsutvalget om et eget straffebed mot vold mot kvinner i nære relasjoner.¹⁵ Etter departementets vurdering var det imidlertid tilstrekkelig å modernisere den gamle strl. § 219 fremfor å innføre et nytt straffebed.¹⁶

Strl. § 219 ble endret ved lov 21. desember 2005 nr. 28. Bakgrunnen for endringen var at bestemmelsen skulle forenkles, og moderniseres for å legge til rette for at den kunne bli mer brukt. Intensjonen var at bestemmelsen skulle brukes som det primære straffebedet ved mishandling i nære relasjoner, og at den i mindre grad skulle brukes ved overlappende lovbestemmelser.¹⁷ Dermed er straffeloven 2005 § 282 en videreføring av straffeloven 1902 § 219 første ledd.¹⁸ Straffeloven §282 ble modernisert, og utvidet anvendelsesområdet fra den gamle straffeloven § 219.¹⁹

For det første skilte ikke den gamle straffeloven § 219 mellom mishandling og grov mishandling. Departementet foreslo å inndele mishandling i nære relasjoner i en ordinær og grov bestemmelse.²⁰ Derfor har dagens straffelov en bestemmelse om mishandling i nære relasjoner etter strl. § 282, og grov mishandling i nære relasjoner etter strl. § 283.

¹³ Ot.prp.nr. 104 (2008-2009) s. 24

¹⁴ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 34

¹⁵ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 35

¹⁶ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 39

¹⁷ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 5/6

¹⁸ Magnus Matningsdal, *Norsk spesiell strafferett*, 2.utgave, Fagbokforlaget 2017 s. 163 (Heretter kalt «Matningsdal (2017)»)

¹⁹ Ot.prp.nr.22. (2008-2009) s. 433

²⁰ Ot.prp.nr.22. (2008-2009) s.198

Ytterligere omfattet strl. 1902 § 219 bokstav b et vern mot mishandling av nåværende og tidligere ektefelles eller samboers barn. Vernet inkluderte ikke stebarn, og var kun ment å verne egne barn man hadde med den nevnte gruppen i bestemmelsen. I dag er strl. § 282 første ledd bokstav b utvidet til å omfatte stebarn.²¹ Det gis nærmere forklaring om dette i punkt 4.

Etter forarbeidene fremgikk det et vilkår om at den beskyttede personkrets må ha vært hjelpeløs for at et forhold kunne rammes av strl. 1902 § 219. Det betyr at den fornærmede ikke kunne være i stand til å hjelpe seg selv.²² Dette vilkåret ble ikke videreført i den nye straffeloven § 282.

Straffeloven § 282 har i tillegg forhøyet strafferammen fra fengsel inntil fire år til fengsel i inntil seks år for tilfeller hvor det ikke er tale om grov vold.²³ Det kan tenkes at den skjerpede strafferammen er et uttrykk for at vold i nære relasjoner ikke tolereres i samfunnet, og at en økt strafferamme kan skape en større allmennpreventiv effekt mot bruk av oppdragervold.

Ved lovendringen i 2005 ble det vurdert om en presisering av barns strafferettslige vern mot fysisk avstraffelse var nødvendig. Justisdepartementet kom frem til at det ikke var nødvendig ettersom opphevelsen av refselsesretten, etterfølgende lovendring, samt internasjonale forpliktelser om vern av barn forsterker synet om at barn nyter det samme vernet mot fysiske krenkelser som det voksne gjør.²⁴ Tilføyelsen i barneloven § 30 tredje ledd innebærer et forbud om bruk av vold i oppdragelsesøyemed, noe som sørget for at en presisering av barns strafferettslige vern mot fysisk avstraffelse i straffeloven ikke var nødvendig.²⁵ På denne måten kan kroppskrenkelser rammes av strl. §§ 271 og 272, men kroppskrenkelser kan også rammes av strl. § 282 dersom krenkelsene foregår som i ledd av mishandling mot barnet.

Avslutningsvis vil det i lys av straffebestemmelsen i strl. § 282 være viktig å fremheve Grunnloven § 104, som ble vedtatt i 2014 grunnet innføringen av de nye menneskerettighetsbestemmelsene i loven. Barns menneskeverd og medbestemmelse, barnets

²¹ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 46

²² Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 46

²³ Matningsdal (2017) s. 163

²⁴ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 176

²⁵ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s.177

beste, integritetsvern og utvikling vernes gjennom denne bestemmelsen. Grunnloven § 104 vil ha betydning i saker om oppdragervold, men internasjonale regler vil samtidig være relevante.

2.2 Barnekonvensjonen

I saker om oppdragervold kan internasjonale kilder ha betydning for saken. Internasjonale regler kan inneha en positiv eller en negativ forpliktelse. En negativ forpliktelse innebærer at en stat må avstå fra et inngrep, mens en positiv forpliktelse vil bety at staten må sikre realiseringen av en rettighet.²⁶ Statenes negative og positive forpliktelser etter internasjonale konvensjoner vil derfor påvirke de norske reglene, og kunne medføre et sterkere rettighetsvern for borgere.

Barnekonvensjonen tar sikte på å beskytte barns rettsstilling og er blitt inkorporert i norsk rett. Konvensjonen gjelder som norsk lov i den grad den er bindende for Norge, jf.

menneskerettsloven § 2.²⁷ Det fremgår i mrl. § 3 at «*bestemmelsene i konvensjoner og protokoller som er nevnt i § 2 skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning*».

Dermed vil konvensjonen ha forrang før bestemmelsene i den norske straffeloven ved motstrid. Det fremgår av Barnekonvensjonen art 3. nr.1 at det «*[ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn]*».²⁸ En naturlig språklig forståelse av bestemmelsen tilsier at hensynet til barnets beste har et vidt anvendelsesområdet. Det er et gjennomtrengende hensyn i alle avgjørelser, og handlinger, som berører barn.

Barnekonvensjonen art. 3 har likhetstrekk med Grl. § 104. Dette skyldes av at Grunnlovens rettighetsvern har fokus om å dekke de sentrale menneskerettighetene som slås fast i de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene som Norge har bundet seg til.²⁹ Grl. § 104 gjenspeiler i stor grad barnekonvensjonen art. 3.³⁰

Barnekonvensjonen art. 3, og den liknende bestemmelsen Grl. § 104, innebærer at hensynet til barnets beste vil innfortolkes i lover hvor det direkte, eller indirekte kommer til uttrykk at

²⁶ Njål Høstmælingen, *Internasjonale menneskerettigheter*, 2.utgave, Universitetsforlaget 2012 s. 350 (Heretter kalt «Høstmælingen (2012)»)

²⁷ Lov 21.mai 1999 nr.30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (heretter kalt mrl) § 2

²⁸ FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989 (heretter kalt barnekonvensjonen eller bk.) art. 3

²⁹ Dok.nr.16 (2011-2012) s.13

³⁰ Prop.169 L (2016-2017) s. 18

avgjørelsene vil omhandle barn. Straffeloven og straffeprosessloven vil være typiske eksempler på lover hvor barnet berøres, og hensynet indirekte kommer til uttrykk.³¹ Dommen inntatt i LH-2017-106359 viser at hensynet til barnet blir trukket inn i betraktningen ved straffutmålingen: «*Dersom den straff som vurderes ilagt vil ha konsekvenser for den domfeltes barn, må også hensynet til barnets interesser tas i betraktning ved straffutmålingen. Lagmannsretten viser til Grunnloven § 104 andre ledd og FNs barnekonvensjon artikkel 3.*». På denne måten taler det for at hensynet til barnets beste skal vektlegges i saker om oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e.

Videre følger det av barnekonvensjonen art. 19 at «*partene*» må ha «*lovgivningsmessige, administrative, sosiale, og opplæringsmessige tiltak*» som beskytter barn mot blant annet fysisk og psykisk vold, og misbruk begått av foreldre eller andre omsorgspersoner. Staten er dermed positivt forpliktet til å forhindre oppdragervold, og har gjennom strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e sørget for kriminalisering av oppdragervold.

3 Hensyn

3.1 Kriminalisering

For at en handling skal kriminaliseres bør visse vilkår oppfylles. Det første vilkåret er skadefølgeprinsippet. Prinsippet går ut på at en atferd bør gjøres straffbar når den fører til skade eller fare for skade mot beskyttede interesser som bør vernes av samfunnet.³² Kjernen i prinsippet er at anvendelse av straff må være rasjonell og human. Straff brukes kun når tungtveiende hensyn tilsier det.³³

Videre fremgår det av forarbeidene at det bør være to tilleggsvilkår for kriminalisering av en handling. Vilkår om «*andre tilstrekkelige virkemidler ikke finnes*», og «*hensiktsmessighet*» vil være like viktig som skadefølgeprinsippet.³⁴

Vilkåret om at «*andre tilstrekkelige virkemidler ikke finnes*» innebærer at straff for en handling bør være den siste løsningen, og det bør undersøkes om man kan styre atferden eller

³¹ Høstmølingen, Njål, Elin Saga Kjørholt, Kirsten Sandberg, *Barnekonvensjonen – Barns rettigheter i Norge*, 4.utgave, Universitetsforlaget 2020 s. 68 (Heretter kalt «Høstmølingen, Kjørholt og Sandberg (2020)»)

³² Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s.88

³³ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s.89

³⁴ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s.92

handlingen gjennom sanksjoner eller andre reaksjoner mot lovbrudd enn gjennom straff.³⁵ Videre vil vilkåret om at straff skal være hensiktsmessig bety at en handling kun kriminaliseres dersom nyttevirkningene er større enn skadevirkningene.³⁶ Det tilsier at det må foretas en avveining av ulike hensyn for å avgjøre om en handling bør kriminaliseres.

Tilfeller av oppdragervold vil påvirke barnet i negativ forstand, og innebære en krenkelse av barnets integritet. Dette kan lede til overtredelse av strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e, som beskytter barn mot mishandling i nære relasjoner. Interesser som fysisk og psykisk integritet regnes å være en beskyttet interesse.³⁷ Skadefølgeprinsippet vil kunne anvendes i saker om oppdragervold ettersom volden utgjør en skade mot barnets integritet. Det taler for at oppdragervold bør straffes etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d eller e.

Videre vil det være viktig å undersøke om det foreligger andre tilstrekkelige virkemidler, som kan frata straff etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e. Oppdragervold anses alvorlig, men det finnes andre straffebestemmelser som kan ramme en voldskrenkelse utøvd i oppdragelsesøyemed, jf. strl. §§ 271 til 274 om kroppskrenkelse og kroppsskade. Dermed er det nødvendig at retten vurderer hvilket straffebud som regnes det mest treffende etter forholdene.

Ytterligere må en straff etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e anses hensiktsmessig. Dersom vedkommende har handlet i strid med bestemmelsen taler det for at gjerningspersonen bør straffes, med hensyn til den rettferdigheten barnet fortjener. I sakene om oppdragervold kan det imidlertid være vanskelig å utmåle straff, ettersom barnet fortsatt kan føle et behov for å omgås med gjerningspersonen. Årsaken kan være av den psykologiske bindingen som foreligger mellom de berørte partene. Det vil derfor oftest være et spørsmål om ubetinget straff er hensiktsmessig i slike situasjoner. Det er derfor viktig å foreta en helhetlig vurdering av forholdene i avgjørelsen om straffansvar etter strl. § 282 skal ilegges.

Prinsippene som er nevnt ovenfor er bakgrunnen for at mishandling i nære relasjoner, herunder oppdragervold, kriminaliseres av lovgiver.

³⁵ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s.92

³⁶ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 21

³⁷ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 129

3.2 Forholdsmessighet

Forholdsmessighetsprinsippet benyttes i vurderingen av hvilken straff som betraktes mest treffende for en bestemt gjerning. Forholdsmessighetsprinsippet innebærer at straffen må være i et rimelig forhold til handlingens straffeverdighet.³⁸ Gjerningspersonen bør ilegges en tilstrekkelig straff etter handlingens art, og flere avgjørelser om dette vil bidra til etableringen av en presedens for hvilke typer krenkelser som regnes straffverdige. For mild straff vil ikke gjenspeile forbrytelsens alvor, og kan være hånende mot de fornærmede. En for streng straff vil derimot oppleves som urimelig overfor lovbrøyteren.³⁹ Dermed er det et behov for et proporsjonalitetskrav mellom lovbruddets alvorlighet og strafferammen, og mellom de ulike typene av lovbestemmelsene.⁴⁰

Et gjennomgående trekk i rettspraksis er at tilfeller med fysisk vold mot barn i oppdragelsesøyemed faller innenfor strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e, men det finnes avgjørelser hvor forholdene er nedsubsumert til kroppskrenkelse etter strl. § 271 eller til de andre voldsbestemmelsene etter strl. §§ 272 til 274. Derfor vil det i avhandlingen undersøkes hvilke typer handlinger som begrunner et straffansvar etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d eller e, og om anvendelsen av bestemmelsen virker uproporsjonal i enkelte saker.

3.3 Integritet

Et retts gode i et straffe bud er bestemmelsens formål om å verne en verdi som er anerkjent, og betydningsfull i rettsordenen.⁴¹ Det vernede retts godet i straffeloven § 282 er vernet av individets fysiske integritet mot alvorlige krenkelser fra nærstående.⁴² Likeledes vil bestemmelsen gjelde vernet om menneskets psykiske integritet.⁴³

Videre vil Grl. § 104 tredje ledd også ivareta hensynet om å verne barnets integritet mot mishandling i nære relasjoner. Bestemmelsen fastslår barnets rett til vern av sin personlige integritet, og statens plikt for å legge forholdene til rette for barnets utvikling. Barn som har erfart vold eller overgrep har en økt risiko for å oppleve psykiske og somatiske sykdommer

³⁸ Ståle Eskeland, *Strafferett*, 5. utgave ved Alf Petter Høgberg, Cappelen Damm Akademisk s. 61 (Heretter kalt «Eskeland (2017)»)

³⁹ Linda Gröning, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff – En systematisk fremstilling av norsk strafferett*, 2. utgave, Fagbokforlaget 2019 s. 86 (Heretter kalt «Gröning, Husabø og Jacobsen (2019)»)

⁴⁰ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 145

⁴¹ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s.128

⁴² Ot.prp.nr.22 (2008-2009) side 171

⁴³ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) side 37

og plager, inkludert posttraumatisk stress, atferdsvansker og lignende plager.⁴⁴ Skadefølgene av voldshendelsene kan være betydelige, og skape et samfunnsproblem. Dette kommer til uttrykk gjennom at det fornærmede barnet kan falle ut av skolesystemet og arbeidsmarkedet, noe som er samfunnsbelastende. Oppdragervold har derfor store kostnader i form av psykisk og fysisk helsehjelp, barnevernstiltak, krisesentertilbud, politiressurser og hjelpetiltak i skolen.⁴⁵ Det er av den grunn behov for å understreke at oppdragervold mot barn straffes strengt, noe som blir sikret gjennom strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e. Dermed vil lovbestemmelsens hensikt om å verne individets integritet ved mishandling i nære relasjoner kunne forankres i et individ- og samfunnsperspektiv.

Når saker om oppdragervold straffes etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e, vil det bidra til å utpeke barnets integritet som beskyttelsesverdig. Dette skaper en preventiv virkning overfor borgerne i å avstå fra bruk av oppdragervold.

4 Personkrets

Straffeloven § 282 omhandler mishandling i nære relasjoner. Bestemmelsen omfatter en avgrenset personkrets som beskyttes mot mishandling i nære relasjoner. Straffeloven § 282 første ledd bokstav a til e angir hvem som vernes etter bestemmelsen. Ikke alle kategoriene vil ha betydning for oppdragervold mot barn. Mishandlingen vil som regel foregå i ens eget hjem hvor det skal føles trygt, og der det foreligger en psykologisk tilknytning mellom den som utøver volden og offeret.⁴⁶ Det antas at barn utsettes for oppdragervold gjennom sine foreldre, men dette vil ikke alltid være tilfellet. Mennesker med andre nære tilknytninger kan ha påført barnet vold i irettesettelsesøyemed eller av en impulsiv reaksjon. Det er av den grunn behov for å fastslå hvem som kan straffeforfølges, og hvem som beskyttes etter bestemmelsen. Barnet kan vernes gjennom flere av de nevnte bokstavene i bestemmelsen, og dette vil undersøkes nærmere.

4.1 Strl. § 282 første ledd bokstav b

Ifølge strl. § 282 første ledd bokstav b beskyttes gjerningspersonen «*sin eller nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett eller nedstigende linje*». En naturlig språklig forståelse tilsier at tidligere eller nåværende ektefelles eller samboers barn vernes, og den

⁴⁴ Prop.167 L (2016-2017) s. 10

⁴⁵ Prop. 167 L (2016-2017) s. 10

⁴⁶ LF-2017-195453 (Lagmannsrettens bemerkninger, punktet om «Straffeutmåling»)

videre slekten nedover vil omfattes av bokstaven. Likeledes vil ens egne barn, og den nedstigende linje nyte det samme vernet.

Det fremgår av forarbeidene at det var nærliggende å forstå at strl. 1902 § 219 første ledd bokstav b gjaldt kun de biologiske barna gjerningspersonen hadde selv, og med de nevnte gruppene i bestemmelsen. Det betydde at stebarn ikke var vernet etter denne kategorien. Imidlertid fremgikk det i tidligere rettspraksis at samboere, og samboerens barn ble beskyttet under kategorien «*noen i sin husstand*», jf. strl. 1902 § 219 første ledd bokstav d.⁴⁷ Det betydde at stebarn kunne nyte vern når de hørte til gjerningspersonens husstand.⁴⁸ Etter lovendringen til straffeloven 2005 § 282 er nåværende og tidligere samboers barn innlemmet i vernet etter strl. § 282 b.⁴⁹ Vernet etter strl. § 282 gjelder for krenkelser mot både barn og stebarn, og vil også gjelde etter at de ikke lenger tilhører gjerningspersonens husstand.⁵⁰ Årsaken til endringen var å fremheve at barna til samboeren burde ha det samme vernet som nåværende og tidligere ektefelle hadde.⁵¹ Det er hensynet til at gruppene må likestilles, som har vært det fremtredende.

4.2 Strl. § 282 første ledd bokstav d

Straffeloven § 282 første ledd bokstav b er ikke anvendelig i enhver situasjon hvor barnet utsettes for mishandling under oppdragelsen. Det finnes tilfeller hvor andre med nære forbindelser til barnet har utsatt det for mishandling i oppdragelsesøyemed.

Straffeloven § 282 første ledd bokstav d verner «*noen i sin husstand*», og er et beskyttelsesgrunnlag for visse barn. Vilkåret «*noen i sin husstand*» innebærer en vurdering av om man bor sammen, og har felles husholdning med gjerningspersonen.⁵² Det betyr at det ikke er nødvendig med et krav om personlig forbindelse mellom gjerningspersonen og offeret. Venner og kjærester som bor sammen i et husstandsfellesskap vil være omfattet. Det tilsier at et barn som bor sammen med andre enn foreldrene, vil ha et vern såfremt det bor sammen med og deler husholdningen med gjerningspersonen.

⁴⁷ Prop.105. L (2010-2011) s. 23

⁴⁸ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 46

⁴⁹ Prop.105. L (2010-2011) s. 23

⁵⁰ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 46

⁵¹ Prop.105. L (2010-2011) s. 23

⁵² Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 46

En dom inntatt i LB-2017-1017 handlet om en kvinne som i løpet av ett år utøvde vold, og trusler mot en jente. Voldshandlingene innbefattet blant annet slag med skohorn av metall på jentas bein som foregikk ved fem anledninger og slag på hodet. Tiltalte kom med trusler i oppdragelsen, da barnet var i Norge. Barnet var født på Filippinene, og var ikke den biologiske datteren til kvinnen. Barnets biologiske mor var samboer med den tiltalte kvinnens bror, og kunne ikke ha omsorgen for barnet. Den tiltalte kvinnen ble derfor oppført som mor i fødselspapirene, men det var ikke opplyst om noen formell adopsjon etter filippinske eller norske regler. Lagmannsretten uttrykte at barnet ikke kunne anses som kvinnens slektning i nedstigende linje.

Barnet bodde sammen med tiltalte da volden ble påført, og var under vedkommendes ansvar. Retten konkluderte derfor med at barnet tilhørte den tiltalte kvinnens husstand og omsorg. Det relevante i dommen var at retten påpekte at både straffeloven § 282 bokstav d og e var anvendelig i saken, men at det var unødig å kategorisere relasjonen mellom den tiltalte og den fornærmede.⁵³

Dommen tydeliggjør hvordan andre enn foreldre kan bli straffansvarlig for oppdragervold gjennom bestemmelsens bokstav d eller e, og uttrykker at grensene mellom disse bestemmelsene er flytende.

4.3 Strl. § 282 bokstav e

Gjennom straffeloven § 282 bokstav e beskyttes «*noen i sin omsorg*» mot mishandling. Hensikten er å beskytte menneskene som gjerningspersonen har omsorgen for, mot mishandling.⁵⁴

I dommen inntatt i LB-2018-113599 fant retten en tante og en onkel skyldig i mishandling av niesen som var under deres omsorg. Lagmannsretten fant bevis for at i tidsrommet det fornærmede barnet bodde hos sin tante og onkel, ble det jevnlig utsatt for vold og psykisk trakassering. I tillegg fryktet barnet ytterligere vold og trakassering fra de tiltalte. De tiltalte ble dømt for overtredelse av straffeloven 1902 § 219 første ledd, og straffeloven 2005 § 282.⁵⁵

⁵³ LB-2017-1017 (Lagmannsrettens bemerkninger, punktet om «Rettslig utgangspunkt»)

⁵⁴ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 46

⁵⁵ LB-2018-113599 (Punktet om «Subsumsjonen og skyldkravet for tiltalen post 3»)

Dommen illustrerer at slektninger og andre personer som har omsorg for et barn, kan straffeforfølges ved overtredelse av strl.§ 282 første ledd bokstav e.

4.4 Flytende grenser

Straffeloven § 282 første ledd bokstav b, d, og e verner barn mot mishandling i nære relasjoner etter sin egen måte. Til tross for dette er grensen mellom vernet etter bokstav d og e flytende. Dommen LB-2017-1017, som er nevnt i punkt 4.3, konstaterer at grensen er flytende. Derfor ser retten ofte ikke nødvendigheten av å definere hvilken kategori barnet må vernes etter. Det kan derimot argumenteres for at det foreligger et større avhengighetsforhold ved vilkåret «*om noen i sin omsorg*» sammenlignet med vilkåret etter bokstav d «*noen i sin husstand*». Det tilsier at i tilfeller hvor barnet ikke har en langvarig fast bosted, vil bokstav e være det mest treffende å anvende.

Videre er det viktig å fremheve at et barn kan nyte vern etter alle de nevnte bokstavene dersom barnet bor hos sine biologiske foreldre. Dette skyldes at vilkårene om nedstigende slektskap, husstand og omsorg vil være tilstede samtidig. Retten har valgt å ilegge straffansvar etter strl. § 282 første ledd bokstav b i slike saker.

5 Objektive vilkår

5.1 Gjerningsalternativer

Straffeloven § 282 oppstiller eksplisitt fire handlingsalternativer, som er «*trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold*» mot nærstående. Gjerningsalternativene dekker handlinger som ble rammet av gjerningsbeskrivelsene i straffeloven 1902 §§ 228 til 231 om legemskrenkelser, tvang og trusler etter strl. 1902 §§ 222 og 227, samt frihetsberøvelse etter strl. 1902 § 223.⁵⁶ Disse bestemmelsene har kun gjennomgått redaksjonelle endringer, og ingen realitetsendringer i den nye straffeloven av 2005.⁵⁷ Det innebærer at strl. 2005 § 282 omfatter gjerningsbeskrivelsene i de videreførte bestemmelsene i straffeloven 2005 §§ 271 til 274, 251, 263 og 254.⁵⁸ Disse generelle straffebudene vil være aktuelle å se hen til, da de berøres av gjerningsalternativene i strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e.

⁵⁶ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 45

⁵⁷ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 433

⁵⁸ Matningsdal (2017) s. 165.

Til slutt fremgår det et handlingsalternativ hvor den som rammer en nærstående med «*andre krenkelser*», vil kunne straffes. Alle handlingsalternativene i strl. § 282 må ses i tråd med bestemmelsens resterende vilkår om «*alvorlig eller gjentatt mishandler*». Dermed vil en overtredelse av handlingsalternativene alene, ikke medføre et straffansvar etter bestemmelsen.

Krenkelser som når et barn jevnlig blir nektet retten til mat, trusler, tvang, og frihetsberøvelser, og andre krenkelser kan samspille i en sak om oppdragervold. Da disse krenkelsene normalt gir en negativ psykologisk virkning for barnet, kan dette ses som en form for psykisk vold. Det gis nærmere forklaring om psykisk vold i punkt 6 i avhandlingen. Enkelte av de nevnte krenkelsene er imidlertid definert som egne gjerningsalternativer i strl. § 282. Det vil dermed være nødvendig å drøfte alle gjerningsalternativene i bestemmelsen, ettersom disse kan ha betydning i en sak om oppdragervold.

I det følgende foretas en drøftelse om handlingsalternativene, som bidrar til forståelsen av hvilke handlinger i oppdragelsen av barnet som rammes av straffebudet i sak om oppdragervold.

5.1.1 Trusler

Det første gjerningsalternativet i strl. § 282 er «*trusler*» mot nærstående, som i dette tilfellet retter seg mot barn grunnet avhandlingens tema. Den naturlige språklige tolkningen av begrepet «*trusler*», tilsier at det er en handling eller et verbalt utsagn som skaper redsel hos barnet.

I det generelle straffebudet strl. § 263 fremgår det at trusler er når individet gjennom «*ord eller handling truer med straffbar atferd under slike omstendigheter at trusselen er egnet til å fremkalle alvorlig frykt, straffes med bot eller fengsel inntil ett år*». For at en trussel skal være straffverdig, må den altså være en trussel om å begå en straffbar handling. Videre må den, i kombinasjon med omstendighetene den er fremsatt i, være egnet til å fremkalle alvorlig frykt.⁵⁹ Straffeloven § 282 dekker gjerningsbeskrivelsen i strl. § 263 om trusler, og det generelle straffebudet er dermed relevant for forståelsen av gjerningsalternativet.

Dommen inntatt i LA-2018-172458 fastslår at en mann ble dømt for overtredelse av strl. 2005 § 282, og strl. 1902 § 219, mot barna sine. Tiltalte hadde jevnlig slått barna over en periode på

⁵⁹ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 145

seks til sju år, samt mishandlet dem psykisk. Den fysiske voldsutøvelsen var en av de største faktorene for at tiltalte ble idømt straff etter lovbestemmelsen, men en annen faktor var tiltaltes trusler om å slå barna med ledning eller hendene.⁶⁰ Å slå er straffbart, og trusselen ville oppleves reell på grunn av den voldelige oppdragelsen barna levde under. Dermed innebar trusselen en alvorlighetsgrad som i sammenheng med den fysiske voldsutøvelsen, utgjorde at barna levde i frykt for fremtidige krenkelser. På denne måten ble også trusselen rammet av strl. § 282.

Dommen inntatt i LA-2018-94318 fastslår at en far hadde overtrådt strl. § 282 og den strl. 1902 § 219. Domfelte hadde slått med flat hånd, og mishandlet sine fire døtre psykisk i en periode på tre til sju år. Under dette tidsrommet hadde tiltalte blant annet truet den ene datteren ved å løfte hånda som for å slå, og truet henne med husarrest fra mars til jul dersom hun mistet tiltaltes mobil. Truslene rettet mot barnet, kunne ha virket skremmende i lys av de øvrige omstendighetene. Truslene innebar et fryktelement og en trussel om frihetsberøvelse som var uforholdsmessig med tanke på barnets atferd. Tiltalte ble til slutt dømt etter strl. § 282 for mishandling av samtlige barn.

Dommen, LA-2018-94318, synliggjør at en trussels intensitet sett i kontekst med de øvrige forhold, ikke bare kan omfattes av handlingsalternativet «trusler», men også oppfyller bestemmelsens vilkår om alvorlig mishandling. Vilkåret om alvorlig mishandling gjør at ikke enhver form for trussel vil rammes av gjerningsalternativet «*trusler*» etter strl. § 282. Det gis nærmere forklaring for vilkåret «*alvorlig*» mishandling i punkt 5.2 i avhandlingen.

5.1.2 Tvang

«*Tvang*» er det andre gjerningsalternativet som rammes etter strl. § 282. Ordlyden taler for at gjerningspersonen tvinger det fornærmede barnet til å foreta en handling eller tåle en handling mot sin vilje.

Straffeloven § 251 første ledd er retningsgivende siden bestemmelsen påpeker at tvang kan straffes når «*...den som ved straffbar eller annen urettmessig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å gjøre, tåle eller unnlate noe*». Hvilke omstendigheter tvangen utøves i, vil være av betydning for om tvangen anses straffbar. Tvangsvilkåret innebærer at den

⁶⁰ LA-2018-172458 Punktet «Lagmannsretten bemerker»

fornærmede opplever et sterkt press som gjør at vedkommende handler i overensstemmelse med gjerningspersonens vilje.⁶¹ Dette vil stride med ens private autonomi.

Tvang kan være fysisk eller psykisk, og den kan rettes mot fornærmede selv og omfatter også bruk av trusler om å skade fornærmedes familie.⁶² Strl. § 282 kan bli overtrådt når barnets nærmeste relasjoner tvinger barnet under oppdragelsesøyemed.

Typiske eksempler for tvang er når foreldre tvinger barnet til å gjøre noe det ikke vil. I dommen inntatt i LB-2018-48002 hadde en far tvunget barna til å stå med armene rett ut til det gjorde vondt og de begynte å gråte.⁶³ Tvangshandlingen alene ville trolig ikke medføre overtredelse av det strenge straffebudet strl. § 282, men den ble vektlagt som et moment sammen med øvrige forhold i dommen, og det førte til et straffansvar etter bestemmelsen.

Dommen tydeliggjør at tvang kan være straffbart etter strl. § 282. Tvang alene kan regnes som mindre alvorlig, men sammen med andre omstendigheter kan tvangselementet vektlegges og utgjøre en straffbar handling som rammes av bestemmelsen.

5.1.3 Frihetsberøvelse

Frihetsberøvelse er det tredje handlingsalternativet som straffeloven § 282 dekker. En naturlig språklig forståelse av «*frihetsberøvelse*» tilsier at barnets bevegelsesfrihet må bli redusert eller være svært begrenset for å oppfylle gjerningsalternativet.

Det fremgår av strl. § 254 at frihetsberøvelse er når en person «*ved innesperring, bortføring, eller på annen måte rettstridig fratrar noen friheten...*». Tilfeller som å holde en person fast, sperre ham inne, eller fjerne gjenstander som er nødvendige for at vedkommende skal flytte på seg, er forhold som klart rammes av frihetsberøvelse.⁶⁴ Typiske eksempler som at et barn blir sperret inne i sitt rom, eller ikke får forlate huset, kan være en frihetsberøvelse etter strl. § 282. Det er viktig å se hele hendelsesforløpet i sammenheng når man skal avgjøre om en person er blitt utsatt for frihetsberøvelse.⁶⁵

⁶¹ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 134

⁶² Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 134

⁶³ LB-2018-48002 (Lagmannsretten bemerker, punktet om «Skyldspørsmålet – tiltalens post 1 a og b»)

⁶⁴ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 137

⁶⁵ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s.137

I dommen inntatt i LE-2019-112773 ble en mor dømt for å ha mishandlet sine to barn, og faren ble dømt for forsett å ha medvirket til mishandlingen etter strl. 1902 § 219, strl. 2005 § 282 og § 15. I denne saken forklarte datteren blant annet at hun ble nektet å besøke eller overnatte hos noen. Videre ble hun pålagt strenge restriksjoner for hvor lenge hun kunne være ute, og hvor mye tid hun kunne bruke sammen med sine venner. En venninne av datteren ble ført som vitne, og forklarte at fornærmede måtte lyve om lengre skoledager for å kunne tilbringe tid med venner. Venner som oppsøkte fornærmedes hus for å spørre om venninnen deres kunne være med ut, fikk som svar fra de tiltalte at hun ikke kunne akkurat nå. Flertallet i retten kom fram til at «...mors handlemåte var ledd i en helt unaturlig begrensning i fornærmedes handlings- og bevegelsesfrihet, som ikke hadde noen rimelig begrunnelse i et ønske om å passe på henne, og som bare kan sees på som et forsøk på tvinge henne i foreldrenes normsett.».⁶⁶

Dommen tar samtidig i betraktning andre forhold, som den fysiske volden, foreldrenes tankesett, og deres misnøye med datterens opptreden. Dette, og restriksjonen for datteren, ble ansett urimelig. Dommen indikerer at strenge restriksjoner hvor barnet ikke tillattes å være ute, og handlings- og bevegelsesfriheten blir betydelig innskrenket, er en frihetsberøvelse.

Til tross for den ovennevnte dommen vil ikke enhver kortvarig frihetsberøvelse kunne utgjøre en overtredelse av straffebudet.⁶⁷ Dette reiser spørsmålet om når en husarrest går over til å være en frihetsberøvelse etter strl. § 282. I forarbeidene fremgår det at selv om fornærmede i kortere perioder har hatt bevegelsesfrihet, kan det ut fra et samlet helhetsbilde likevel regnes å være en frihetsberøvelse.⁶⁸ Ved avgjørelsen om det foreligger en eller flere frihetsberøvelser vil det være aktuelt å vurdere momenter som husarrestens varighet, rommets størrelse, og om barnet har mulighet til å spise og gå på do. Hendelsesforløpet og helhetsbildet vil være avgjørende i fastleggelsen av om barnet er utsatt for en frihetsberøvelse, og om den således rammes av strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e.

⁶⁶ LE-2019-112773 (Lagmannsretten skal bemerke, punktet om «Lagmannsrettens bevisvurdering-tiltalens post 1»)

⁶⁷ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s.137

⁶⁸ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s.137

5.1.4 Vold

Det fjerde handlingsalternativet etter strl. § 282 er «vold». Det foreligger ingen konkret definisjon i straffeloven av voldsbegrepet, men man kan skille mellom psykisk og fysisk vold. Det drøftes nærmere om psykisk vold i punkt 6 i avhandlingen.

I forarbeidene fremgår det at typiske eksempler på fysisk vold er slag, spark, ørefiker og rising med hånden på bar rumpe.⁶⁹ Det er ikke et krav om at voldsutøvelsen må ha medført merke eller smerte på kroppen.⁷⁰ Det vil derfor være nødvendig å foreta en helhetsvurdering av omstendighetene rundt handlingen, handlingens krenkende karakter, samt graden av voldskraft, i fastleggelsen av om det er vold.⁷¹ Bestemmelsene i strl. §§ 271 til 274 om vold er retningsgivende i og med at krenkelsene som omfattes av disse bestemmelsene, kan også rammes av strl. § 282.

Ytterligere vil barneloven § 30 tredje ledd være viktig i forståelsen av voldsbegrepet overfor barn. Den fastslår at barn ikke må bli utsatt for vold eller bli håndtert på en måte, hvor den psykiske eller den fysiske helsen blir utsatt for skade eller fare. Dette må være retningsgivende for hvordan man oppdrar et barn. Det betyr at handlinger eller verbale uttrykk, som medfører en negativ skade eller fare for barnet, kan betegnes som vold. Til tross for dette tolereres en viss form for maktutøvelse i situasjoner der man forsøker å avverge at barnet skader en ting eller seg selv.⁷²

I dommen inntatt i HR-2005-1865-A anvendte retten barneloven. § 30 tredje ledd, og påpekte at foreldrenes refselsesrett var opphevet. Det ble fremhevet at der foreldrene tildeler lettere klaps mot barnet, ville ikke dette rammes av strl. 1902 § 228.⁷³ Dette bør anses overførbart til strl. 2005 § 282, ettersom voldsbestemmelsene er retningsgivende i og med at disse krenkelsene kan omfattes av strl. § 282.

I dommen, HR-2005-1865-A, ble tiltalte, stefaren, dømt for overtredelse av strl. 1902 § 228 fordi han hadde gitt barna tre kraftige slag på baken med flat hånd. Barna hadde reagert med sinne og grått kraftig.⁷⁴

⁶⁹ Ot.prp.nr.8 (1986-1987) s.7

⁷⁰ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 173

⁷¹ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 173

⁷² Ot.prp.nr.8 (1986-1987) s.7

⁷³ HR-2005-1865-A avsnitt 24

⁷⁴ HR-2005-1865-A avsnitt 15

Dommen tydeliggjør at de kraftige klapsene regnes som vold, men stefaren ble ikke straffeforfulgt etter strl. § 282. Årsaken til dette kan tenkes å være at krenkelsene ikke var tilstrekkelig kvalifisert for å rammes av strl. § 282, da det stilles et strengere krav til straffeforfølgelse som følge av kravet om «*alvorlig eller gjentatt mishandler*».

I dommen LA-2016-197 ble en far dømt for overtredelse av strl. § 282 første ledd bokstav b. Tiltalte hadde blant annet kløpet, og slått barna med flat hånd ulike steder på kroppen. Retten anså handlingene som vold, og fastslo at tiltaltes reaksjon kom som følge av at tiltalte ikke tolererte barnas atferd. Det fremgikk at tiltalte hadde brukt volden systematisk og fremkalt redsel hos barna.

Ovennevnte dom taler for at slag med flat hånd, som kan være av en mindre alvorlig voldskrenkelse, blir ansett alvorlig dersom den blir gjentatt. På denne måten tydeliggjøres det at variasjoner av voldsutøvelsens intensitet, hyppighet, og fornærmedes frykt, vil avgjøre forskjellen om krenkelsene vil rammes etter de generelle voldsbestemmelsene i strl. §§ 271 til 274 eller omfattes av strl. § 282. Dommen tydeliggjør at en krenkelse kan rammes av voldsalternativet i bestemmelsen, men det betyr nødvendigvis ikke at krenkelsen utløser straffansvar etter bestemmelsen. Det avgjørende for straffansvar etter strl. § 282 er om vilkåret «*alvorlig eller gjentatt mishandler*» også anses oppfylt, og om krenkelsen er egnet til å påføre barnet en redsel for videre bruk av vold eller andre krenkelser. Det vil gis en nærmere drøftelse om de ulike vilkårene i punkt 5.2, 5.3 og 5.5 i avhandlingen.

5.1.5 Andre krenkelser

Straffeloven § 282 oppstiller fire konkrete handlingsalternativer, men straffebudet har i tillegg et alternativ om «*andre krenkelser*». Vilkåret «*andre krenkelser*» tyder på at det ikke finnes en uttømmende liste over hvilke gjerninger som medfører straffansvar. Ordlyden fremstår etter en naturlig språklig forståelse som vag og vidtgående.

I forarbeidene fremgår det at «*andre krenkelser*» omfatter trusler som ikke rammes av strl. 1902 § 227/ strl. 2005 § 263 eller psykisk terror som ikke rammes av straffeloven 1902 §§ 228 til 231/ strl. 2005 §§ 271 til 273.⁷⁵ Krenkelser av seksuell art, brudd på besøksforbud, og

⁷⁵ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 198

mangel på nødvendig stell og pleie er typiske eksempler som rammes av gjerningsalternativet «*andre krenkelser*» i strl. § 282.⁷⁶

Videre fremkom det i dommen inntatt i HR-2010-1426-A at når et barn er vitne til mishandling overfor en nærstående, ville dette dekkes av handlingsalternativet «*anden lignende adfærd*» i den gamle strl. § 219.⁷⁷ Da straffeloven § 282 er en videreføring av den gamle bestemmelsen, vil denne type krenkelse også dekkes av handlingsalternativet «*andre krenkelser*».

Handlingsalternativet «*andre krenkelser*» vil kunne dekke krenkelser som barnet må skånes mot, og som ikke dekkes av de øvrige gjerningsalternativene i strl. § 282. På denne måten fungerer det som en sikkerhetsventil, der krenkelsene som ikke blir rammet av de andre handlingsalternativene, kan rammes av gjerningsalternativet «*andre krenkelser*».

5.2 Alvorlig mishandling i oppdragelsen

5.2.1 Vilkår og momenter

Straffeloven § 282 oppstiller ulike handlingsalternativer som er straffbare, men disse må ses i sammenheng med vilkåret om mishandling. Bestemmelsen taler om to former for mishandling. Bestemmelsen oppstiller vilkår om at en gjerningsperson «*alvorlig eller gjentatt mishandler*» en nærstående person. I denne delen vil den nedre grensen for overtredelse av vilkåret «*alvorlig mishandler*» bli klarlagt i forbindelse med straffansvar for oppdragervold.

Den naturlige språklige forståelsen av vilkåret «*alvorlig mishandler*» tilsier at krenkelsen må være av en kvalifisert art. Bestemmelsen fanger hovedsakelig opp mishandling som strekker seg over tid, men den vil ikke begrenses til dette.⁷⁸ Dette kommer til uttrykk ved at vilkåret også omfatter en enkelthendelse så lenge den er alvorlig.⁷⁹

Det fremgår av forarbeidene at det legges vekt på handlingens objektive grovhet, og om den var «*egnet til å skape frykt*» for fremtidige krenkelser.⁸⁰ Imidlertid fremkommer det i det samme forarbeidet at det bør vektlegges om krenkelsen «*har skapt*» frykt hos offeret for at

⁷⁶ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 45

⁷⁷ HR-2010-1426-A avsnitt 24

⁷⁸ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 45

⁷⁹ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 434

⁸⁰ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 45

nye lignende gjerninger gjentas.⁸¹ Det er klart at handlingens objektive grovhet er et moment som vektlegges, da det ikke fremgår tvil om dette i forarbeidene. Betegnelsen grovhet tolkes som alvorlig, ettersom strl. 2005 § 282 anvender «*alvorlig*» i bestemmelsen. Det tvilsomme er om handlingens grovhet skal være egnet til å skape frykt, eller hvorvidt den har skapt frykt for nye krenkelser hos det fornærmede barnet.

En ordlydstolkning av «*egnet til å skape frykt*», tilsier at krenkelsen ikke nødvendigvis har skapt en frykt. Derimot vil ordene «*skapt frykt*» tale for at det innebærer at frykten må ha vært tilstede. Dermed oppstår spørsmålet om hvilken tolkning som vil være det mest treffende i saker om oppdragervold.

Dommene inntatt i LG-2019-99994 og Rt. 2014 s. 695 avklarer spørsmålet ved at retten anvender momentet «*var egnet til å skape frykt for fremtidig mishandling*» i fastleggelsen om vilkåret «*alvorlig mishandler*» er oppfylt.⁸² Dette uttrykkes slikt i den sistnevnte dommen:

«Det kan da, slik jeg ser det, ikke være et vilkår at den aktuelle handlingen faktisk har skapt frykt for nye lignende hendelser; det må være nok at handlingen var egnet til å gjøre det.»⁸³

Rettspraksis medfører at momentene om handlingens objektive grovhet, og om den var egnet til å fremkalle frykt for nye krenkelser, er det utslagsgivende for om vilkåret «*alvorlig mishandler*» anses dekket. Dermed må det avklares hvor den nedre grensen for vilkåret «*alvorlig mishandler*» foreligger i saker om oppdragervold.

For det første må det granskes om det foreligger et krav om skadefølge fra den påførte krenkelsen mot det fornærmede barnet. Fra bestemmelsens ordlyd fremgår det ingen uttrykkelig krav om at det må være et synlig skaderesultat på legeme eller sjel for at krenkelsen skal regnes som mishandling.⁸⁴ Det er den tiltaltes langvarige terrorisering og mishandling av den nærstående, som er det straffverdige ved handlingen. Dette vil være uavhengig av den psykiske og fysiske skadefølgen som offeret blir utsatt for.⁸⁵ Dette trekker i retning av at det ikke er nødvendig med et skaderesultat.

⁸¹ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 41

⁸² LG-2019-99994 (Lagmannsrettens vurdering, punktet om «Skyldspørsmålet»)

⁸³ Rt. 2014. s. 695 avsnitt 15

⁸⁴ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 46

⁸⁵ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 46

Ytterligere taler den langvarige terroriseringen for at det må foreligge et mønster med krenkelser. Til tross for dette avklarer forarbeidene at det ikke er behov for gjentatte krenkelser.⁸⁶ En krenkelse som er alvorlig og uten synlige fysiske og psykiske skader på barnet, kan regnes som mishandling. Det betyr at en slik enkelthendelse påført barnet som ledd i oppdragelsen, kan straffes som oppdragervold etter strl. §282 første ledd bokstav b, d og e.

5.2.2 Rettspraksis

For å klarlegge den nedre grensen for når vilkåret «*alvorlig mishandler*» er oppfylt i saker om oppdragervold, må rettspraksis undersøkes.

En dom inntatt i Rt. 2014. s. 695 er sentral, og relevant for å belyse den nedre grensen for straffansvar i oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e. En mor ble domfelt for overtredelse av straffeloven 1902 § 219 på grunn av en enkelthendelse, som oppfylte vilkåret «*alvorlig mishandler*».

Enkelthendelsen bestod i at mor hadde revet datteren i håret, tatt kvelertak, og slått henne med betydelig kraft og med stor aggresjon åtte til ti ganger med en ledning, som ble brukt som slynge. Førstvoterende konkluderte med at handlingene i enkelthendelsen var objektivt sett en grov voldsutøvelse. Deretter viste retten til skaderesultatet, hvor synlige merker etter kloring, hevelser, skrubbsår og røde slyngeformede merker var tilstede. Det tyder på at Høyesterett underbygde sin konklusjon om «*objektivt grovt*» ved å blant annet vise til skaderesultatet.

Retten tydeliggjorde at krenkelsens intensitet var omfattende ved å vise til «*med betydelig kraft og med stor aggresjon*» slo hun datteren sin med en ledning.⁸⁷ Dommen legger føring for at en handling utført med stor intensitet kan medføre at krenkelsen anses alvorlig.

Videre i dommen uttrykkes det følgende «*Jeg har vanskelig for å skjønne annet enn at morens opptreden også må ha være egnet til å skape frykt for fremtidig mishandling.*».⁸⁸

Retten viste til morens voldsutøvelse, og det at moren hadde truet med at mishandlingen skulle fortsette den neste dagen. Følgelig nevnte retten at datteren rømte den samme kvelden da voldsepisoden foregikk, og hadde liten kontakt med sin mor i etterkant. Dette var et tegn

⁸⁶ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 45

⁸⁷ Rt. 2014. s. 695 avsnitt 19

⁸⁸ Rt. 2014. s. 695 avsnitt 20

på barnets frykt for nye krenkelser. Dermed var det andre momentet om «*egnet til å skape frykt for nye krenkelser*» oppfylt.

Dommen illustrer at når krenkelser i en enkelthendelse begås med betydelig intensitet og påfører barnet et synlig skadeomfang, vil det tale for straffansvar for oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e. Videre tales det for at en gjerningsperson lettere overskrider vilkåret «*alvorlig mishandler*» når flere gjerningsalternativer er blitt begått.

I dommen inntatt i LH-2018-17217 fremkommer det at en far slo sine to barn med flat hånd i perioden fra medio 2015 til medio 2016. Flertallet i retten fant bevismaterialet angående antall og hyppigheten av slagene som usikkert, og lot tvilen knyttet til dette komme tiltalte til gode. Dermed mente retten at det ikke forelå tilstrekkelige holdepunkter for at tiltalte hadde slått det ene barnet «*B*» mer enn en gang på bakhodet. Videre slo flertallet fast at barnet «*C*» ble slått noe mer enn to ganger, uten at antallet kunne tallfestes mer enn det. Årsaken bak det usikre antallet skyldtes manglende holdepunkter for det som ble sagt i det tilrettelagte avhøret av barna. Flertallet konkluderte med at volden tiltalte utøvde ikke ble omfattet av strl. 1902 § 219 og strl. 2005 § 282.

Flertallet presiserte at bestemmelsens kjerneområde var at det må ha skjedd en vedvarende, og gjentakende mishandling av nærstående. Dersom et slikt mønster ikke foreligger, forutsettes det at det må være en eller flere kvalifiserte enkelthandlinger, som kan danne frykt hos fornærmede om at fremtidige krenkelser vil forekomme.⁸⁹ Flertallet fant ingen holdepunkter for at «*B*» opplevde vedvarende eller gjentakende mishandling. De fant heller ikke grunnlag for at det ene slaget med flat hånd mot barnet «*B*» falt innenfor bestemmelsen kjerneområde.

Når det gjelder «*C*» fikk barnet diagnosen opposisjonell atferdsforstyrrelse under voldsperioden. Retten uttrykte at farens voldsutøvelse, men også foreldrenes samlivsbrudd kunne være medvirkende årsaker. Derfor ble det ikke lagt avgjørende vekt på farens handlinger. Flertallet konkluderte med at tiltaltes krenkelser ble ansett som isolerte enkeltepisoder, som ikke hadde en kvalifisert karakter eller sammenheng at det gir en frykt hos fornærmede av et vedvarende og gjentakende mishandlingsmønster. Flertallet i retten slo

⁸⁹ LH-2018-17217 punktet om «Lagmannsretten skal bemerke»

fast at «...*det er da de ordinære straffebestemmelser om legemskrenkelser mv. som får anvendelse*». ⁹⁰

Tiltalte ble dermed domfelt for en overtredelse av strl. 1902 § 228 og strl. 2005 § 271 første ledd, og en overtredelse av etter strl. 2005 § 271 første ledd mot begge barna.

Dommen tydeliggjør at det må foreligge en handling av kvalifisert art, hvor krenkelsen skaper en frykt for et handlingsmønster som omfattes av bestemmelsens kjerneområde. Dommen understreker at terskelen for straffansvar er høy, da det er tale om mishandling. Den strenge terskelen og dommen taler for at én og få enkeltepisoder, hvor slag med flat hånd påført med lav intensitet mot et barn, ikke vil tilfredsstille kravet om kvalifisert art. Dermed faller slike typer krenkelser utenfor vilkåret «*alvorlig mishandler*» etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e i saker om oppdragervold. Det er mer treffende å anvende bestemmelsen om kroppskrenkelse, jf. strl. § 271 første ledd, for slike krenkelser. Dette skyldes at handlingen er en fysisk krenkelse mot kroppen, og bestemmelsen innebærer ikke et like strengt straffansvar.

I dommen inntatt i LA-2018-34208 hadde en far i en periode på 2 år utøvd fysisk og psykisk vold mot sine to døtre og ektefelle, hvor hans to sønner var vitne til dette. Voldsutøvelsen mot ofrene ble vurdert som klart «*gjentatt mishandler*». Volden bestod blant annet av nedlatende verbale uttrykk, slag med flat hånd, knyttet neve, og slag med gjenstander. Det relevante for avklaringen av den nedre grensen for vilkåret «*alvorlig mishandler*» i oppdragervold, vil være den ene enkeltstående handlingen tiltalte utsatte sin eldste datter for. Den ene enkeltstående handlingen innebar at tiltalte slo sitt eldste barn hardt med et belte slik at hun så vidt kunne stå og gå på flere dager. Tiltaltes voldsutøvelse skyldtes at barnet ikke kom hjem til det avtalte tidspunktet. Voldsutøvelsen kunne ikke legitimeres som en irettesettelsesmetode, da den påførte store smerter, og tiltalte kunne benyttet andre metoder for å gjennomføre grensesettingen. Retten anså at krenkelsen ble omfattet av strl. § 282 da handlingen oppfylte den objektive grovheten, og var egnet til å skape frykt hos barnet for nye krenkelser.⁹¹

Dommen markerer at når det brukes gjenstander eller redskaper i en enkeltstående voldsutøvelse, eller ved flere tilfeller vil krenkelsen som regel falle inn under vilkåret «*alvorlig mishandler*». Det kreves en høyere grad av alvorlighet for at en enkeltstående

⁹⁰ LH-2018-17217 punktet om «Lagmannsretten skal bemerke»

⁹¹ LA-2018-34208 (Lagmannsretten skal bemerke, punktet om «Skyldspørsmålet»)

handling skal rammes av vilkåret, ettersom det er et skjerpet straffeansvar for mishandling. Det tilsier at en enkeltstående handling med slag med flat hånd, klyp, lugging eller lignende ikke overskrider den nedre grensen for straffansvar for oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e. Det kan derimot spørres om disse krenkelsene kan omfattes inn under straffansvaret dersom andre omstendigheter tilsier det. Den neste dommen vil virke avklarende for dette spørsmålet.

I dommen inntatt i HR-2019-1936-U fremkom det opplysninger om at lagmannsretten dømte en mor for overtredelse av strl. 1902 § 219 og strl. 2005 § 282. Høyesterett konkluderte med at lagmannsretten i liten grad beskrev hva volden tiltalte utøvde bestod i, og hvor alvorlig den var. Retten uttalte følgende: «*Det å slå barna med flat hånd i ansiktet, klappe dem under haken og dra dem i ørene kan være mer eller mindre alvorlig alt etter styrken og omstendigheten rundt handlingen*».⁹²

I denne saken hadde mor slått barna med flat hånd, men det forelå som nevnt ingen informasjon angående karakteren av krenkelsene. Ytterligere presiserte retten at barna hadde et godt forhold til mor, noe som gjorde at bevisene blant annet samlet sett etterlot tvil rundt alvoret av de enkelte handlingene. Resultatet var at Høyesterett opphevet lagmannsrettens dom.

Dommen etterlyser behovet for en tilstrekkelig beskrivelse av arten, styrken, og omstendighetene rundt en voldshandling, som må foreligge for å dømme en person for mishandling mot barn i nære relasjoner. Herunder vil dette også gjelde for oppdragervold mot barn etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e. En mindre alvorlig handling kan derfor bli ansett alvorlig etter en helhetlig vurdering av ovennevnte momenter, og tiltalte kan da ilegges straffansvar.

5.2.3 Oppsummering

Etter en vurdering av ulike rettskilder fremstår det som at flere krenkelser eller en enkeltstående krenkelse av en graverende art, vil rammes av vilkåret «*alvorlig mishandler*». Voldshandlinger der det brukes stor intensitet, vil overskride den nedre grensen for oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e. Til tross for dette kan det være vanskelig å konkret fastlegge når en handling falles inn under vilkåret, da de ulike rettskildene

⁹² HR-2019-1936-U avsnitt 17

understreker at det kan variere med voldsutøvelsens intensitet, omstendighetene rundt krenkelsen og skadeomfanget. Det må dermed foretas en konkret helhetsvurdering av forholdene. Når barnet ikke lever i konstant utrygghet og frykt for fremtidige krenkelser, vil en voldshandling ikke overskride den nedre grensen for straffansvar for oppdragervold etter bestemmelsen. Det taler for at slike voldshandlinger kan rammes av de generelle voldsbestemmelsene i strl. §§ 271 til 274. Dette støttes av forarbeidene som slår fast at enkeltstående handlinger med mindre alvorlig handling, er nærliggende å rammes etter de generelle reglene.⁹³

Det vil imidlertid være interessant å undersøke om gjentatte hendelser av mindre alvorlige krenkelser mot et barn i oppdragsøyemed, kan omfattes av vilkåret «*gjentatt mishandler*» etter strl. §282 første ledd bokstav b, d og e.

5.3 Gjentatt mishandling i oppdragelsen

Straffeloven § 282 oppstiller to former for mishandling. Mishandlingsformen «*alvorlig mishandler*» er blitt drøftet i ovennevnte punkt, mens den siste typen er «*gjentatt mishandler*». I dette punktet vil det undersøkes av hvor den nedre grensen for «*gjentatt mishandler*» foreligger i saker om oppdragervold.

En naturlig tolkning av vilkåret «*gjentatt mishandler*», tilsier at én bestemt krenkelse repeteres på nytt igjen. På den andre siden fremgår det av forarbeidene at det kan være to eller flere forskjellige krenkelser som er blitt overtrådt. Eksempelvis vil et tilfelle der det har vært én legemskrenkelse, og senere en situasjon med trusler om nye legemskrenkelser, kan rammes inn under vilkåret.⁹⁴ Det betyr at krenkelser som er ulike eller av samme type kan anses som gjentatt mishandling.

Det problematiske er hvor nær i tid de ulike krenkelsene må forekomme for at vilkåret skal anses oppfylt. Etter bestemmelsens ordlyd er det ingen spesifikke holdepunkter for hvor nært i tid de ulike krenkelsene må forekomme for å regnes som gjentatt. På den andre siden påpeker forarbeidene at momenter som intensitet, antall krenkelser og varigheten av krenkelsene, vil ha betydning i straffeutmålingen ved den enkelte sak. Ytterligere fremheves det at bestemmelsen har fokus om å fange opp det sammenhengende, og vedvarende

⁹³ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 41

⁹⁴ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 45

handlingsmønsteret til en gjerningsperson.⁹⁵ Selve karakteren av de enkelte krenkelsene er ikke det avgjørende i fastsettelsen av om det foreligger gjentatt mishandling av barn i nære relasjoner. Det vesentlige er i hvilken grad handlingene skaper et mønster, der barnet må leve i et regime preget av frykt for vold eller andre krenkelser, samt erfare en ukontrollert utrygghet.⁹⁶

I det følgende undersøkes rettspraksis for å klarlegge hvor den nedre grensen for vilkåret «*gjentatt mishandler*» er i oppdragervoldssaker som subsumeres under strl. §282 bokstav b, d, og e, og hvilke tilfeller som nedsubsumeres til bestemmelsen om kroppskrenkelse, jf. strl. § 271. Drøftingen vil bli systematisert i underpunktene: krenkelsens karakter, varighet, antall krenkelser og hyppighet.

5.3.1 Krenkelsens karakter

I dommen inntatt i LG-2019-3291 kom retten fram til at moren utsatte sine to barn for vold i form av slag med flat hånd, spark/dytting med fot, slag med belte, og klypte/dro dem i ørene. Retten fant dessuten at hun skapte et fryktregime gjennom skjellsord, trusler om voldsbruk, samt avstraffelser som gikk ut på å måtte stå på kne med hendene over hodet. Voldsbruken skjedde som oftest når barna kranglet, eller når de ikke adlød moren. Flertallet i retten påpekte at mishandlingen hadde pågått over lengre tid, men de var usikre på hvor langt tilbake i tid voldsbruken gikk. De anså det bevist at tiltaltes voldsutøvelse startet senest i april 2014 og varte frem til 2. februar 2016, som er en periode på ett år og ti måneder. De gjentatte krenkelsene dannet et mønster som preget barnas tilværelse med tiltalte, som var deres eneste omsorgsperson. Barna følte utrygghet og frykt for vold fra tiltalte. De hadde imidlertid ingen synlige sår eller merker etter voldsbruken, men voldsbruken ble beskrevet som smertefull av barna.

Flertallet mente at voldsbruken kunne være smertefull selv om det ikke fantes sår, merker, eller når det ikke var behov for legetilsyn. Retten konkluderte til slutt med at tiltalte hadde overtrådt straffeloven § 282, da tiltalte utsatte barna for krenkelser gjennom ett år og ti måneder.

⁹⁵ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 46

⁹⁶ LF-2017-195453

Det kan utledes av dommen at et synlig skaderesultat ikke er en forutsetning for at krenkelsene skal regnes som gjentatt mishandling. Dermed kan en gjerningsperson domfelles selv om et synlig skaderesultat ikke foreligger. Når en person jevnlig anvender mindre alvorlig vold som ledd i oppdragelsen, og det fremkaller frykt for fremtidige krenkelser, er det en overtredelse av vilkåret.

Videre omhandler dommen inntatt i LF-2018-28985 en anke til lagmannsretten, i en sak der en far var tiltalt for å ha mishandlet flere av sine barn. Lagmannsretten var ikke overbevist om at tiltalte forsettlig hadde mishandlet sine fire av fem barn ved å ha slått dem med hånden i ansiktet og på kroppen, samt kløpet og/eller slått på kroppen med en sandal og/eller trepinne. Årsaken til rettens manglende overbevisning skyldtes blant annet av barnas forklaringer, som i noe grad var misvisende i forhold til det enkelte barnets forklaring.

I saker hvor det er ord mot ord påpekte retten at fornærmedes forklaring må være tilnærmet sikker for å kunne domfelle en person. I denne saken virket barnas forklaringer preget av at enkelte hendelser ikke var selvopplevd, og at de ikke klarte å konkretisere volden til spesifikke hendelser. Tiltalte benektet derimot å ha utøvd vold eller andre lignende krenkelser mot barna, med unntak av tiltales teknikk ved å gripe i barnas arm, noe som ble brukt for å be dem om å roe ned. Barnas mor og stesøster uttalte at barna ønsket å være sammen med tiltalte og hadde en god relasjon, noe som bidro til tvil om barna levde i et fryktregime.

Lagmannsretten fastslo at det ikke forelå tilstrekkelig bevis for at det forelå et regime av vold og frykt for nye krenkelser. Vitner som stesøsteren og moren forklarte at tiltalte hadde irettesatt barna slik som tiltalte hadde anført, og retten uttalte at ikke enhver fysisk grensesetting er straffbar.⁹⁷ Retten konkluderte med at det forelå usikkerhet tilknyttet styrken på den fysiske grensesettingen, og dens omfang. Dermed fant de det ikke hevet over enhver rimelig tvil at de fire barna var utsatt for gjentatt vold fra faren. På grunn av tvilen falt ikke tiltaltes fysiske grensesetting innenfor oppdragervold etter strl. § 282.

Dommen fremhever at det alminnelige beviskravet i straffesaker er viktig i vurderingen av om en person kan domfelles i en straffesak. Det vil ut fra dommen utledes at når en person griper barnets arm på en hardhendt måte og ber barnet om å roe seg ned, vil handlingen falle utenfor bestemmelsens straffansvar. Gjentakende mønster av en slik handling vil ikke pådømmes etter

⁹⁷ LF-2018-28985 (Lagmannsrettens vurdering, punktet om «Skyldspørsmålet»)

strl. § 282. På den andre siden vil det å kontinuerlig gripe barnets arm på en hardhendt måte med andre ytterligere krenkelser, skape tvil om forholdet bør rammes av bestemmelsen. Dette skyldes at synlige blåmerker kan forekomme, og dersom gjerningspersonen fremstår utagerende kan dette fremkalle frykt hos barnet. Dette understreker behovet av å foreta en konkret helhetsvurdering i hver enkelt sak for å vurdere om straffansvar etter bestemmelsen anses nødvendig.

I dommen inntatt i LE-2018-30700 utsatte en far blant annet sine barn for slag, spark og trusler. Ytterligere hadde samtlige fornærmede vært vitne til at tiltalte hadde påført vold mot hver enkelt av dem, og mot deres mor. Det var ingen synlige merker etter voldsutøvelsen, og lagmannsretten konkluderte med at volden ikke var grov. Volden ble utøvd som uttrykk for tiltaltes sinne og irritasjon, og dette pågikk i en periode på tre år.

De fornærmede barna var i en ung alder da volden ble påført. Det eldste barnet var 11 år da de siste voldsepisodene ble utøvd. Retten fremhevet at da barna var svært unge og levde i et voldsregime styrt med frykt, ville det ha et stort skadepotensiale da forholdet vedvarte over tid. Det ble påpekt at skadepotensialet kunne være stort i situasjoner hvor et barn er vitne til krenkelser og vold påført mot barnets nærstående. Retten uttrykte at selv om tiltaltes vold fremstod som lite planmessig hadde den uansett betydning for barnas livsutfoldelse grunnet deres særlig lave alder. Krenkelsene ble rammet av vilkåret «*gjentatt mishandler*», og tiltalte ble idømt fengselsstraff i ett år og to måneder for overtredelse av straffeloven §282.

Dommen understreker at jevnlig slag, spark og trusler begått utover en lang periode mot småbarn, enklere vil overskride vilkåret «*gjentatt mishandler*». Dette begrunnes i det store skadepotensialet som kan oppstå. Videre i dommen inntatt i LF-2017-195453 uttalte lagmannsretten følgende: «*Men når atferd som isolert sett ikke fyller gjerningsinnholdet i bestemmelsen inngår i et «regime» preget av krenkelser som samlet er av en slik alvorlighetsgrad at § 219/ § 282 b er anvendelig, må de mindre alvorlige krenkelsene tas med i den samlede vurderingen*».⁹⁸ En samlet vurdering der mindre alvorlige gjerninger som er utøvd mot småbarn, kan således medføre straffansvar etter bestemmelsen. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om terskelen for straffansvar etter bestemmelsen kan være noe høyere når

⁹⁸ LF-2017-195453 (Lagmannsretten bemerker, punktet om «Bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet»)

barna er tenåringer. Det kan tenkes at tenåringer har en større uavhengighet, og mulighet til å søke hjelp fra andre enn småbarn med større avhengighetsforhold til gjerningspersonen har.

I dommen inntatt i LB-2012-124995 fremgikk det at foreldrene utøvde vold overfor sine barn i form av slag med flat hånd, linjal og pinner eller hadde medvirket til dette i en periode på to år. Krenkelsene skjedde i forbindelse med irettesetting av barna. Retten uttalte at det måtte reageres strengt når et barn ble utsatt for krenkelser på grunn av et oppdragende formål, og uttalte videre at grensesettinger burde skje på andre måter enn ved vold.⁹⁹ Krenkelsene skjedde i en toårsperiode, og den langvarige perioden forsterket synet om ileggelse av straffansvar etter strl. § 282. Foreldrene ble dømt for oppdragervold etter bestemmelsen.

Dommen taler for at gjentatte voldskrenkelser som anvendes i en oppdragende hensikt, vil overskride vilkåret. Terskelen for oppdragervold etter strl. § 282 senkes i slike tilfeller. Til tross for dette vil momenter som varighet og hyppighet av krenkelsene kunne ha innvirkning på terskelen. Det gjør det nødvendig å undersøke nærmere på momentene om varighet, antall krenkelser og hyppighet.

5.3.2 Varighet

Varigheten av de gjentatte krenkelsene vil ha betydning for spørsmålet om når den nedre terskelen for overtredelse av vilkåret «*gjentatt mishandler*» foreligger i saker om oppdragervold.

I dommen inntatt i LF-2017-195453 fremgikk det at en mor hadde mishandlet sin ene datter fra barnet var i 6-årsalderen til 10 ½ år. Krenkelsene innebar fysiske og verbale krenkelser. Retten fant det bevist at krenkelsene bestod av slag, spark og bitt. Sparkingen foregikk ca. 5-6 ganger, biting 1-2 ganger, mens slagene ble påført barnet en rekke ganger. Barnet uttrykte selv at tiltalte hadde slått mange ganger. Ytterligere var det fornærmede barnet utsatt for kjeft og skjellsord. Lagmannsretten hadde vanskeligheter med å tidfeste mishandlingen til de mange enkelte episodene ettersom den var vanlig. «*Når detaljer mangler, er det fordi det var en hverdagslig hendelse, hvor opplevelsene går over i hverandre, den ene lik den andre*».¹⁰⁰

Retten konkluderte med at krenkelsene skjedde jevnlig, men med ujevne mellomrom over fire år, med rolige og intense perioder. Dette ledet til rettens begrunnelse for at det forelå et

⁹⁹ LB-2012-124995 (Lagmannsrettens syn på saken, punktet om «straffutmåling»)

¹⁰⁰ LF-2017-195453 (Lagmannsretten bemerker, punktet om «*Bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet*»)

mønster med krenkelsler, som skapte og vedlikeholdt at barnet levde i et fryktregime for fremtidige krenkelsler. Tiltalte ble straffet for overtredelse av strl. § 282 b, og strl. 1902 § 219 første ledd.

En varighet på 4 år anses som en lang periode, noe som kan ha betydning i straffeutmålingen av forholdet. Dommen understreker at hyppig gjentatte fysiske og verbale krenkelsler som utgjør en del av hverdagslivet i over fire år og mer, og fører til et regime av frykt for nye krenkelsler, rammes av vilkåret «*gjentatt mishandler*».

Dommen inntatt i LB-2019-3681 omhandler en far som utøvde vold mot sitt barn i form av slag med linjal, og utsatte barnet for å knele i et lengre tidsrom. Flertallet så muligheten for at fornærmede var blitt utsatt for krenkelsler i en lang periode, men hadde ikke holdepunkter for at barnet ble utsatt for dette i før tiden hun begynte på skolen. Det var da fornærmede begynte på skolen at situasjonen om krenkelsene ble opplyst. Flertallet konkluderte med at fornærmede ble utsatt for krenkelsene i hvert fall over en periode på ca. tre måneder.

Lagmannsretten uttalte: «*Selv om perioden for den straffbare handling er forholdsvis kort, må det legges til grunn at volden og krenkelsene har skjedd hyppig i løpet av perioden. Det er tale om et lite barn, som åpenbart har vært redd over tid, og som har opplevd krenkelsler i sitt eget hjem, der hun skal være trygg.*».¹⁰¹ Krenkelsene ble rammet av strl. § 282, og tiltalte måtte stilles til ansvar.

Dommen illustrer at en periode av minst tre måneders varighet bestående av hyppig gjentatte krenkelsler, hvor redskaper brukes i utøvelse av vold, og egner seg til å skape et fryktregime for fremtidige krenkelsler hos barnet, vil rammes inn under vilkåret. En periode på noe mer enn 3 måneder, bestående av mindre alvorlige voldskrenkelsler, utøvd med lav intensitet ved få anledninger, vil derimot ikke rammes som oppdragervold av strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e. Bestemmelsen om kroppskrenkelse etter strl. § 271 kan benyttes i slike tilfeller, eller de øvrige generelle voldsbestemmelsene i strl. §§ 272 til 274 kan også være aktuelle.

5.3.3 Antall krenkelsler og hyppighet

Antall krenkelsler og hyppigheten av krenkelsene er relevante momenter å klarlegge om når den nedre grensen for vilkåret «*gjentatt mishandler*» er overtrådt i saker om oppdragervold.

¹⁰¹ LB-2019-3681 (Punktet om «Lagmannsretten skal bemerke»)

I dommen inntatt i LB-2018-64809 ble en mor ansett for å ha slått sine barn «D» og «C» flere ganger med åpen hånd i ansiktet under perioden fra 2013 til 2015. Retten fant det bevist at tiltalte hadde kløpet begge barna i ørene under denne perioden. Volden ble utøvd i forbindelse med grensettingssituasjoner og ved måltider. Ytterligere brukte tiltalte skjellsord, og hvert av barna var vitne til at den andre hadde blitt utsatt for vold. Da retten fastslo antall krenkelser de fornærmede barna hadde blitt utsatt for, vurderte de følgende: *«Det er tale om et begrenset antall hendelser, uten at det er nødvendig å tallfeste dette nøyaktig, all den tid retten legger til grunn at volden har forekommet mer eller mindre jevnlig over en periode på drøyt to år»*.¹⁰² Det talte for at barna levde med volden i dagliglivet.

I denne saken fastslo tingretten at de enkelte voldshandlingene som bestod av slag med åpen hånd, og klyping i øret var av mindre alvorlig art. Lagmannsretten mente i dette tilfellet at krenkelsene var en mer eller mindre sammenhengende mishandling av de fornærmede barna på en periode over to år. Retten nevnte at de fornærmede barna normaliserte seg til en slik hverdag og aksepterte den, noe som gjorde krenkelsene mer alvorlig. Det forelå derimot ingen bevis for at barna ble påført fysiske eller psykiske skader som følge av de gjentatte krenkelsene. Lagmannsretten fremhevet tingrettens moment om at krenkelsene hadde pågått over lang tid, og at det generelt kunne øke risikoen for at barna fikk en relasjonsskade eller annen psykisk skade som materialiserte seg senere i livet. Videre mente retten at det at volden til dels hadde et oppdragende formål, ville ikke forminske alvorlet av krenkelsene som ble utøvd. Dermed ble tiltalte dømt for overtredelse av vilkåret *«gjentatt mishandler»* i strl. § 282, og fikk en samfunnsstraff.

Dommen tydeliggjør at krenkelser som foregår i en periode på over to år regnes som lang tid. Dette trekker i retning av at mindre alvorlige krenkelser som utøves over en lengre periode, der barnet normaliseres for volden, vil omfattes av strl. § 282.

Videre oppstod det i en annen dom inntatt i LH-2017-201001 et spørsmål angående hvilke bestemmelser som skulle anvendes i saken, hvor en far hadde utøvd vold og trusler mot sin sønn. Valget sto mellom bestemmelsene om kroppskrenkelse etter strl. 2005 § 271/ strl. 1902 § 228 første ledd og trusler etter strl. § 263/ strl. 1902 § 227 første ledd, kontra bestemmelsen om mishandling i nære relasjoner, jf. strl. §282/ strl. 1902 § 219 første ledd.

¹⁰² LB-2018-64809 (Punktet om «Lagmannsrettens bemerkninger»)

Lagmannsretten fant det bevist at faren ved gjentatte anledninger dro sin sønn i ørene, ved minst én anledning sparket fornærmede i baken, ved én anledning slo barnet på låret, at han ved to til tre anledninger kløp fornærmede i kinnet, og at han ved minst én anledning truet med å sparke og å knuse offerets nettbrett. Retten uttrykte at volden og truslene oppstod i forbindelse med oppdragelsen av fornærmede.

Lagmannsretten mente at enkeltkrenkelsene alene ikke ville være tilstrekkelige for å rammes av strl. 2005 § 282 og straffeloven 1902 § 219. Til tross for dette stilte retten spørsmålet om enkelthendelsene samlet ville overskride bestemmelsene.

Lagmannsretten konkluderte under noe tvil med at omstendighetene i saken ikke var tilstrekkelige for å utløse strl. 2005 § 282 og strl. 1902 § 219. Retten begrunnet dette med å henvise til at krenkelsene ble utøvd som irettesettelse av sønnen, når han ikke responderte slik som tiltalte ønsket. Retten fremhevet at tiltaltes handlinger ikke var akseptable, men gjerningene var heller ikke av det mest alvorlige når det gjaldt volds eller trusselbruk. Lagmannsretten vurderte tiltaltes trussel- og voldsbruk som mer situasjonsbetinget.¹⁰³

Det fremgikk at det fornærmede barnet erfarte redsel da krenkelsene foregikk. Barnet forklarte til et vitne at han ville få bank dersom tiltalte fikk vite hva han hadde fortalt til vitnet, og andre på skolen. Videre hadde fornærmede i et tilrettelagt avhør uttalt at han ikke var redd ofte, og denne uttalelsen trakk retten inn i sin vurdering av saken. Dette ga retten inntrykket at redselen kun inntraff i de direkte konfrontasjonene med tiltalte. Dermed konkluderte retten med at krenkelsene ikke hadde karakter av et regime preget av kontinuerlig utrygghet, og frykt for vold som kjennetegnes ved anvendelse av strl. § 282. Dette var årsaken til at retten anså handlingene som ikke tilstrekkelig kvalifiserte til å rammes av vilkåret. Lagmannsretten konkluderte heller med at krenkelsene ble omfattet av bestemmelsene om kroppskrenkelse og trussel i strl. 1902 §§ 228 og 227, og strl. 2005 §§ 271 og 263 .

Dommen poengterer at selv om en person utøver ulike krenkelser i oppdagelsesøyemed, er det mulig at vedkommende heller straffes for kroppskrenkelse. Dette kan skje når det kontinuerlige fryktelementet, og krenkelsens art ikke anses tilstrekkelig kvalifisert. Til tross for dette er det vanskelig å fastslå når et barn føler på slik frykt eller ikke, da dette er en subjektiv følelse. Det gjør at det oppstår tvilstilfeller slik som i ovennevnte sak, og det kan

¹⁰³ LH-2017-201001 (Punktet om «Lagmannsretten skal bemerke»)

lede til en avgjørelse som kan fremstå som urettmessig. Det vil derfor stilles spørsmålsteget ved rettens vurdering i enkelte situasjoner, hvor barnets følelse av kontinuerlig utrygghet og frykt for fremtidige krenkelser må evalueres.

I dommen inntatt i LB-2018-74653 fant lagmannsretten det bevist at en far hadde sparket sitt barn minst to ganger, slått minst to ganger, og det fornærmede barnet hadde minst to ganger vært vitne til vold mot mor, samt vært redd for at ny vold kunne forekomme. Retten anså forholdene for å omfattes under vilkåret «*gjentatt mishandler*», jf. strl. § 282.¹⁰⁴

Årsaken til at retten ikke vurderte krenkelsene etter strl. § 271 om kroppskrenkelse, var fornærmedes redsel for nye voldsepisoder, som ble sett i forbindelse med tiltaltes slag mot det fornærmede barnet og mor. I den anledning konkluderte retten med at gjerningene ikke var enkeltstående krenkelser, som måtte anses som så uavhengige av hverandre at de rammes utenfor strl. § 282. Krenkelsene ble ansett for å skape et mønster for frykt, og ble dermed rammet av strl. § 282.

I denne saken forelå det fire voldsepisoder mot det fornærmede barnet, og to episoder hvor barnet var vitne til vold mot mor. Dommen utleder at antall krenkelser ikke er det avgjørende for straffansvar etter bestemmelsen, men det viktigste er som tidligere nevnt at det må foreligge en kontinuerlig redsel og utrygghet hos barnet om hvorvidt nye krenkelser vil forekomme. Dette er avgjørende for om et forhold omfattes av strl. §282 første ledd bokstav b, d eller e, kontra en nedsubsumering av straffansvaret i saker om oppdragervold.

5.3.4 Oppsummering - variasjoner

Rettspraksis om vilkåret «*gjentatt mishandler*» antyder at den nedre grensen for straffansvar etter strl. § 282 kan variere med krenkelsens karakter, varighet, antall krenkelser og hyppigheten av krenkelsene.

Det viktigste trekket ved krenkelser som omfattes av strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e om oppdragervold, er tilknytningen den fornærmede har til gjerningspersonen. Bestemmelsen fanger opp helheten av mishandlingen, som blir foretatt av en nærstående man skal føle seg trygg rundt. En gjennomgang av ovennevnte dommer tydeliggjør at en mindre alvorlig voldskrenkelse som gjentas over en lengre periode, kan rammes av bestemmelsens nedre

¹⁰⁴ LB-2018-74653 (Lagmannsretten bemerker, punktet om «subsumsjonen»)

grense. Det betyr at mindre alvorlige voldskrenkelser som slag med flat hånd, lugging, klyp kan rammes av bestemmelsen. Det vil imidlertid stilles strengere krav for alvorlige krenkelser når handlingene er utøvd over en kort periode. Gjentatte voldskrenkelser innbefattet med bruk av redskaper, vil kunne overskride strl. 282 første ledd bokstav b, d, og e, i saker om oppdragervold.

De ovennevnte dommene i punkt 5.3. understreker at følelsen av kontinuerlig utrygghet og frykt for nye krenkelser, må fremkomme som følge av den utøvde krenkelsen. Dersom dette ikke er oppfylt, vil både gjentatt alvorlig- og mindre alvorlig voldskrenkelse ikke overskride vilkåret.

5.4 Samlet helhetsbilde

For at mishandling mot barn skjedd i oppdragelsen skal kunne rammes av straffeloven § 282, er det blant annet stilt vilkår om at en nærstående «*alvorlig eller gjentatt mishandler*» fornærmede. En naturlig forståelse av bestemmelsen taler for at den inneholder alternative vilkår. Det innebærer at det er tilstrekkelig om ett av vilkårene er oppfylt for å straffedømme en person for oppdragervold. Det tyder på at bestemmelsen ikke åpner for en samlet helhetsvurdering av de to vilkårene, ettersom ordet «*eller*» er anvendt.

Etter en gjennomgang av dommene i punkt. 5.2 og 5.3 i avhandlingen, noteres det at krenkelser som isolert sett ikke rammes etter hvert enkelt vilkår, kan gjennom et samlet helhetsbilde av vilkårene rammes etter bestemmelsen.

Dommen inntatt i LA-2018-94318, som er tidligere nevnt i punkt 5.1.1, er et eksempel hvor retten foretok en samlet helhetsvurdering av de ulike vilkårene. Saken handlet om en far som hadde utøvd fysisk vold mot sine fire døtre, truet og sagt nedsettende kommentarer. Den fysiske volden ble ikke regnet for å være av den mest alvorligste arten, da det dreide seg om slag med flat hånd. Krenkelse ble derimot ansett for å være alvorlige etter en helhetlig vurdering, hvor vilkåret om gjentatt mishandling ble trukket inn vurderingen. Dette kom til uttrykk da den lange varigheten, voldsutøvelsens hyppige bruk, og det at barna hadde levd med vold, trusler og følelsen av utrygghet, medførte at retten slo fast at barna i realiteten levde i frykt for fremtidige krenkelser. Dermed ble tiltalte dømt etter strl. § 282.

Dommen illustrer at i visse tilfeller kan de enkelte vilkårene kombineres i vurderingen av om en person skal straffes for oppdragervold, selv om vilkårene isolert sett ikke medfører straffansvar etter bestemmelsen. Rettspraksis ser ut til å stride mot lovens bestemmelse om å

vurdere vilkårene hver for seg, men forarbeidene minner en om at bestemmelsen er ment å dekke helheten og kompleksiteten som kan fremkomme i mishandlingen.¹⁰⁵ Departementet påpekte det reelle behovet for en bestemmelse som dekket alle de straffverdige sidene ved vold i nære relasjoner, og rettens etablerte praksis om en samlet helhetsvurdering taler for å fange opp helheten og kompleksiteten i saker om oppdragervold.¹⁰⁶ Dermed argumenteres det for at en samlet helhetsvurdering av vilkårene, bør være tillatt ved enkelte tilfeller.

5.5 Fryktregime – et spørsmål om lovstridighet

I straffeloven § 282 første ledd bokstav b, d og e oppgis det en rekke handlingsalternativer, og vilkår for at en gjerningsperson kan straffes for mishandling mot barn. De ovennevnte dommene i punkt 5.2 og 5.3, og øvrig rettspraksis, har lagt avgjørende vekt på om det fornærmede barnet har levd under et regime preget av kontinuerlig utrygghet, og frykt for fremtidige krenkelser, i vurderingen av om oppdragervold kan rammes av bestemmelsen. Spørsmålet er om rettspraksis behandler dette som et moment, eller et vilkår for straffansvar etter bestemmelsen. Deretter er spørsmålet om vektleggingen er i strid med loven, da dette ikke nevnes i bestemmelsens ordlyd.

I forarbeidene fremgår det at én krenkelse kan være tilstrekkelig for å skape frykt hos fornærmede om den vil gjentas. Videre presiseres det at frykten for nye overgrep er et element ved familievold.¹⁰⁷ Betegnelsen «*element*» taler for at det skal vektlegges som et moment. Til tross for dette behandler rettspraksis momentet som et vilkår for å ilegge straffansvar etter bestemmelsen.

Den langvarige praksisen kan tolkes som en presisering av straffebudet. Mishandling rammer som tidligere nevnt ikke enhver kritikkverdig atferd. Det at rettspraksis anvender fryktregimet som et vilkår, kan trolig forstås som en presisering av innholdet i ordet mishandling. Mishandling innebærer en krenkelse av kvalifisert grad. Mishandling vil således inneholde et krav om at det fornærmede barnet må leve under et regime preget av kontinuerlig utrygghet, og frykt for hvorvidt nye krenkelser kan forekomme. Det taler for at domstolen ikke har etablert en lovstridig praksis, ettersom en presiserende tolkning innebærer at innholdet eller anvendelsesområdet for regelen blir klargjort innenfor ordlydens rammer.¹⁰⁸ Det tilsier at

¹⁰⁵ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 36

¹⁰⁶ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 37

¹⁰⁷ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 40

¹⁰⁸ Skoghøy (2018) s. 23

fryktregimet fortsatt må benyttes, som et vilkår for å kvalifisere krenkelsene som oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e.

6 Typetilfellet psykisk vold

Mishandling av barn i oppdragelsen kan skje på mange ulike måter. Fysisk vold antas å være den mest utbredte voldsformen i samfunnet, men psykisk vold er en annen form for vold. I dette punktet vil det fokuseres på psykisk mishandling, og den nedre grense for straffansvar for psykisk mishandling mot barn i oppdragelsen etter straffeloven § 282 første ledd bokstav b, d, og e.

Psykisk mishandling rammes inn under vilkåret «*andre krenkelser*» i straffeloven §282, og kan føre til straffansvar etter bestemmelsen.¹⁰⁹ Det fremgår verken av bestemmelsen eller i forarbeidene om hva psykisk vold innebærer.

Psykisk vold er alle måter å skremme, skade eller krenke på, som ikke er av direkte fysisk art. I tillegg kan den være måter å styre eller herske over andre ved hjelp av en bakenforliggende makt eller trussel.¹¹⁰ I punkt. 5.1 i avhandlingen defineres krenkelser som trusler, tvang og frihetsberøvelse, som egne gjerningsalternativer i bestemmelsen. Disse krenkelsene kan også betegnes som psykisk vold, ettersom de kan skremme, skade og være en måte å styre det fornærmede barnet. På denne måten synliggjøres det at det finnes mange ulike former for handlinger eller verbale uttrykk, som kan rammes av betegnelsen psykisk vold.

Psykisk mishandling er normalt vanskeligere å oppdage enn fysisk mishandling, ettersom det sjelden fremtrer synlige skader. Av forarbeidene fremgår det at det ikke er nødvendig å bevise et skaderesultat av den psykiske mishandlingen, noe som virker betryggende da psykiske skader er utfordrende å bevise.¹¹¹ Det sentrale vil være å se hen til rettspraksis for å klarlegge den nedre grensen for når psykisk mishandling mot barn i oppdragelsen rammes av strl. § 282.

I dommen inntatt i LH-2018-96598 fant lagmannsretten det ikke bevist at barnet «C» ble utsatt for fysisk vold av faren. Barnet hadde vært vitne til at tiltalte utøvde fysisk vold mot mor, og retten kom fram til at barnet var utsatt for psykisk krenkelse. Retten slo fast at når en

¹⁰⁹ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 40

¹¹⁰ Isdal, Per, *Meningen med volden*, 2. utgave, Kommuneforlaget 2018 s. 51 (Heretter kalt «Isdal (2018)»)

¹¹¹ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 46

gjerningsperson lar et barn være vitne til mishandling mot barnets nærstående, vil forholdet rammes inn under straffeloven § 282 første ledd bokstav b, d, og e.¹¹² Det tilsier at slike krenkelser overskrider bestemmelsen, og utgjør et straffansvar etter bestemmelsen.

I dommen inntatt i LH-2017-45202 delte retten seg i et mindretall og flertall. Ved avgjørelsen av skyldspørsmålet til ugunst for siktede, ble mindretallets avgjørelse lagt til grunn etter straffeprosessloven §35 første ledd.

I denne saken var en mann, som var far og stefar til fire barn, tiltalt etter strl. § 282 første ledd bokstav b. Vedkommende hadde gjennom en periode fra august 2015 til 10. januar 2016 opptrådt på en meget dominerende måte i barneoppdragelsen. Eksempelvis da han kjeftet på barna kalte han dem «drittunger», ba dem reise til «helvete», og krevde betaling fra noen av barna når de ville bli kjørt til butikken eller andre steder. Ytterligere praktiserte han strenge bordregler, og sendte barna på rommet, da disse ikke ble fulgt. Han kunne også ignorere barna ved å isolere seg med hodetelefoner. Han kunne i tillegg være utagerende. Et eksempel var hendelsen som oppstod den 10. januar 2016. Siktede hadde drukket vin, og kastet flasken på gulvet. Han hadde deretter tatt en kniv, som han slo på bordet. Deretter brukte han kniven, som han rørte bak i nakken sin foran et av barna. Etter denne hendelsen var det ene barnet og siktedes partner inne på badet, mens et av de andre barna sto utenfor. Siktede hadde på dette tidspunktet tatt tak i nakken på barnet som sto utenfor, og skjøv henne med stor kraft inne på badet, og slo lyset av. Partneren og de to barna var redde for hva siktede ville gjøre med de andre barna, som lå og sov. Bekymringen fulgtes av at de hørte gjenstander bli knust. Politiet kom innom, og arresterte siktede. Barna ble deretter plassert i fosterhjem, og noen til sin biologiske far. Siktedes handlinger synliggjorde at han var svært dominerende i oppdragelsen av barna.

Mindretallet påpekte at siktedes opptreden hadde vært meget streng, rigid, og kritikkverdig form for barneoppdragelse. Likevel konkluderte mindretallet at selv om krenkelsene var kritikkverdige, og innebar en omsorgssvikt, kunne dette ikke kvalifiseres som mishandling i lovens forstand etter strl. 1902 § 219 (strl. 2005 § 282). De viste til at handlingene varte over en kort periode, og la vekt på at barna ikke var under siktedes omsorg etter den alvorligste hendelsen som utløpte den 10. januar 2016.

¹¹² LH-2018-96598 (Lagmannsretten bemerker, punktet om «oppreisningserstatning»)

Rettens flertall mente at siktedes handlinger gikk langt over grensen for barneoppdragelse, og at det var en del av hans skremmende, og kontrollerende atferd overfor barna. De fremhevet at krenkelsene isolert ikke kunne rammes som mishandling, men at de skapte et mønster hvor barna levde under et regime preget av frykt for nye krenkelser og sinneutbrudd. Flertallet la betydelig vekt på at det var tale om krenkelser mot barn, og mente at forholdene kunne rammes inn under strl. 1902 § 219 (strl. 2005 § 282).¹¹³ Til tross for flertallets syn var det et bestemmende mindretall som var avgjørende, og siktede ble dermed ikke dømt av bestemmelsen.

Dommen tydeliggjør at nedsettende kommentarer, og kontrollerende atferd utøvd mot et barn i et relativt kort tidsrom på ca. fem måneder og mindre, ikke regnes tilstrekkelig for å overskride straffansvaret etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e. Til tross for dette ble det i dommen inntatt i LB-2019-3681, som omhandlet gjentatt fysisk vold begått mot et barn over en tre måneders periode, ansett for å være mishandling etter strl. § 282. En sammenligning av de to dommene, tilsier at det er en høyere terskel for å ilegge straff for psykisk mishandling mot et barn i oppdragelsen enn ved fysisk oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e.

I dommen inntatt i HR-2013-577-A hadde en far utsatt sin sønn for krenkende handlinger. I perioden fra 1988 til 2001 ble det fornærmede barnet utsatt for gjentakende fysisk vold, mens fra perioden etter 2001 til 2010 ble fornærmede regelmessig utsatt for nedlatende skjellsord, som «*fjollehode, hengerøv, klummerrøv, dumpe og idiot*». Dette skapte et vedvarende mønster med negativitet.

Høyesterett vurderte om den verbale uttrykksmåten ble rammet inn under strl. 1902 § 219. Retten uttalte at den verbale uttrykksmåten foretatt etter 2001, isolert sett ikke kvalifiserte seg som overtredelse av strl. 1902 § 219. Til tross for dette fastslo retten at da de verbale negative uttrykksformene mot sønnen fortsatte etter at den fysiske volden opphørte, ville det være riktig å se den psykiske krenkelsen som en del av et samlet helhetsbilde. Retten konkluderte med at lagmannsrettens vurdering om å domfelle siktede etter den gamle strl. § 219 var riktig.

¹¹³ LH-2017-45202 (Lagmannsretten bemerker, punktet om «Skyldspørsmålet»)

Dette skyldtes at fornærmede hadde vokst opp under et regime med farens uforutsigbare raseri og sinne, som videre fortsatte i et negativt mønster innbefattet av skjellsord.¹¹⁴

Tiltaltes nedsettende verbale uttrykk mot fornærmede foregikk i en periode på 9 år, men krenkelsene utgjorde isolert sett ikke en mishandling i nær relasjon. Dommen fremhevet at nedsettende ord mot et barn kan ha en negativ virkning, men den illustrerer at det foreligger en høy terskel for å straffedømme en person etter strl. § 282 kun for bruk av negative uttrykk. Når det i en lengre periode fremsettes kun negative verbale uttrykk i oppdragelsen av barnet, vil forholdet ikke overskride bestemmelsen. På den andre side taler ovennevnte dommer for at når psykisk vold anvendes med fysisk vold, er terskelen for å ilegge straffansvar etter bestemmelsen lavere enn når det kun anvendes psykisk vold. Den fysiske og psykiske krenkelsen kan bli sett i en samlet helhetsbilde, som gjør at de psykiske krenkelsene kan bli rammet av bestemmelsen. Dermed vil et forhold hvor både fysisk og psykisk vold er påført barnet i et lengre tidsrom, overskride den nedre grensen etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e.

7 Det subjektive kravet til skyld

Det subjektive kravet om skyld må være oppfylt for å ilegge straffansvar etter straffeloven § 282 første ledd b, d, og e. Bestemmelsen innebærer et skyldkrav om forsett, jf. strl. §§ 21 og 22. Forsett foreligger når en person begår en handling, som dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud. Det er tre former for forsett. Det ene er når en person med hensikt begår en handling som rammer gjerningsbeskrivelsene i et straffebud. Det andre er når noen begår en handling med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud. Den siste formen er når en person holder det for mulig at handlingen dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud, men velger å handle selv om det skulle være tilfellet.¹¹⁵

Et interessant spørsmål er om det kreves forsett med hensyn til å skape kontinuerlig utrygghet og frykt for fremtidige krenkelser hos barnet. Momentet behandles i realiteten som et vilkår for å straffedømme en person for mishandling mot barn i nære relasjoner, se punkt 5.5. Det fremgår verken av lovteksten eller andre rettskilder at dette vilkåret må dekkes av

¹¹⁴ HR-2013-577-A – Rt-2013-329 avsnitt 14/15

¹¹⁵ Straffeloven 2005 § 22 første ledd bokstav a, b, og c.

gjerningspersonens forsett. Dersom det er et krav om forsett knyttet til vilkåret, bør gjerningspersonens handlinger, og omstendighetene rundt krenkelsene vurderes objektivt. Dette skyldes at det er vanskelig å bevise gjerningspersonens subjektive tanker om hvorvidt krenkelsenes intensjon var å skape en kontinuerlig utrygghet, og frykt for nye krenkelser hos det fornærmede barnet. Den objektive vurderingen kan imidlertid føre til et uriktig bilde, da det fornærmede barnet kan ha levd i et fryktregime selv om gjerningspersonens forsett ikke omfattes dette. Dette leder til svekkelse av barnets rettssikkerhet, og skaper utrygghet for barnet som lever under mishandling. Følgelig utelukkes et krav om forsett tilknyttet til at gjerningspersonen må frembringe det fornærmede barnets følelse av å leve i kontinuerlig utrygghet, og frykt for fremtidige krenkelser. Dermed omfatter forsettet at det fornærmede barnet utsettes for en krenkelse nevnt i strl. § 282, og videre oppfyller vilkåret om at gjerningspersonen «*alvorlig eller gjentatt mishandler*» for å straffedømmes for oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e.

8 Medvirkning

I saker om oppdragervold finnes det andre nærstående personer tilknyttet barnet, som kan ha medvirket til en gjerningspersons mishandling av barnet. Medvirkningen kan foregå gjennom fysisk, og psykisk vold etter strl. § 15. Det tredje typetilfellet er passiv medvirkning, og en undersøkelse i rettspraksis tyder på at det er den vanligste formen for medvirkning i saker om oppdragervold.

Det vil foretas en kort redegjørelse for fysisk og psykisk medvirkning. Deretter drøftes det av hvor den nedre grensen for passiv medvirkningsansvar er i saker om oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e, jf. § 15.

8.1 Fysisk og psykisk medvirkning

I straffeloven § 15 fremgår det at «*et straffebud rammer også den som medvirker til overtredelsen, når ikke annet er bestemt*». En naturlig forståelse av bestemmelsen taler for at en person kan pådømmes straffansvar for å ha påvirket gjerningspersonen til å begå en straffbar handling, såfremt lovbestemmelsen ikke stadfester noe annet. Etter forarbeidene er det et grunnvilkår at bistanden gis før eller under utføringen av hovedgjerningen for å kunne straffes som straffbar medvirkning.¹¹⁶ Derimot foreligger det ingen betingelse for at

¹¹⁶ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 410

medvirkningen må ha vært nødvendig for resultatet for å kunne bli medvirkningsansvarlig.¹¹⁷ For at medvirkeren kan bli straffansvarlig må det være en viss form for tilknytning mellom gjerningspersonens straffbare handling og den bistanden som ble gitt.¹¹⁸

Når det gjelder fysisk medvirkning foreligger det et grunnleggende vilkår om at bistanden faktisk virker med i utførelsen av hovedgjerningspersonens straffbare handling.¹¹⁹ Et eksempel på fysisk medvirkning er når en far slår sine barn, og mor gir han et belte som han benytter i voldsutøvelsen. Dersom far oppfyller alle vilkårene i strl. § 282 vil moren idømmes medvirkningsansvar etter strl. § 282, jf. § 15.

Ved psykisk medvirkning etter strl. § 15 er det et krav om at hovedlovbryteren påvirkes, og blir mer innstilt på å utføre det bestemte lovbruddet.¹²⁰ Eksempelvis vil oppfordringer, og tilskyndelser til hardhendt behandling av familien, som ledd i oppdragelsen være straffbart.¹²¹ Disse handlingene vil i saker om oppdragervold mot barn, utgjøre straffbar medvirkning etter strl. § 282, jf. § 15. På denne måten tydeliggjøres det at fysisk og psykisk medvirkning i saker om oppdragervold av barn, kan straffes etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e, jf. § 15.

8.2 Passiv medvirkning

I forarbeidene fremgår det at ren passivitet vil normalt ikke være en straffbar medvirkning. Til tross for dette kan passivitet bedømmes som straffbar medvirkning etter en tolkning av det enkelte straffebed, og de nærmere forholdene i saken.¹²² Dersom en person har en spesiell plikt til å forhindre at en straffbar gjerning blir begått, vil passivitet enklere bedømmes som straffbar medvirkning. Ren passivitet i slike tilfeller vil heller ikke være tilstrekkelig som grunnlag for medvirkningsansvar. Imidlertid vil passivitet oppfylle kravene til straffbar medvirkning når den oppfattes som et samtykke til at hovedgjerningen blir begått.¹²³ Dermed undersøkes det om en passiv person har en spesiell plikt, som medfører at passivitet i saker om oppdragervold anses straffbart etter strl. § 282, jf. strl. § 15. Samtidig vil det undersøkes

¹¹⁷ Andenæs, John, *Alminnelig strafferett*, 6. utgave ved Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther, Universitetsforlaget 2016 s. 329 (Heretter kalt «Andenæs (2016)»).

¹¹⁸ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 411

¹¹⁹ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 411

¹²⁰ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 411

¹²¹ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s. 41

¹²² Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 412

¹²³ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 412

om den nedre grensen for passiv medvirkningsansvar i oppdragervoldssaker etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d og e, jf. § 15.

8.2.1 Rettspraksis

I en dom inntatt i HR-2019-561-A fremkom det at en stemor ble dømt for passiv medvirkning til overtredelse av strl. 1902 § 219, og strl. 2005 § 282, jf. §15. Kvinnens mann hadde gjentatt mishandlet sin sønn, som hun hadde et reelt omsorgsansvar for. Det ble anket til Høyesterett om lagmannsrettens lovanvendelse. Høyesterettsdommen er sentral, da den avklarte en rekke problemstillinger knyttet til passiv medvirkning.

Flertallet i Høyesterett påpekte at det ikke forelå en fullstendig passiv medvirkning ettersom stemoren en rekke ganger forsøkte å stanse ektemannens krenkelser mot stesønnen. Ved en anledning tilkalte hun hjelp fra en bekjent fra familien for å roe ned gjerningsmannen. Høyesterett stilte derfor spørsmålet om stemoren, som omsorgspersonen for barnet, skulle ha gjort noe mer når hennes protester ikke førte fram i forsøkene for å hindre ytterligere krenkelser av barnet. Det er denne unnlatsen som kunne føre til et straffbart passivt medvirkningsansvar.¹²⁴

Flertallet uttalte at det ikke var nødvendig at den som hadde handleplikt, avverget den straffbare handlingen eller følgene av den. Det å fysisk eller psykisk motvirke handlingen ble ansett tilstrekkelig for å oppfylle ens handleplikt. Til tross for dette understreket flertallet at i tilfeller der det man gjorde ikke fikk gjerningspersonen til å slutte, kunne man likevel være pliktig til å prøve alternative handlinger. Om dette var en mulighet berodde på en helhetsvurdering av den konkrete situasjonen, og i saker hvor en har et omsorgsansvar for et barn, må det å beskytte barnet veies tungt i en slik vurdering.¹²⁵

Da stemorens tidligere forsøk ikke fikk gjerningspersonen fra å slutte med krenkelsene mot barnet, var flertallet enig i lagmannsrettens vurdering om at stemoren hadde en plikt til å forsøke andre måter for å forhindre videre krenkelser. Det ble foreslått å søke hjelp på nytt fra det private nettverket eller fra de offentlige instansene, som hun hadde fått råd og veiledning fra tidligere. Flertallet fremhevet at tiltakene som var satt inn i hjemmet for å hindre videre mishandling, og sakens spesielle forhistorie, tilsa at stemorens passivitet var mer enn et brudd

¹²⁴ HR-2019-561-A avsnitt 16

¹²⁵ HR-2019-561-A avsnitt 29

på omsorgsplikten. Dermed konkluderte flertallet med at stemoren medvirket til at mishandlingen av barnet fortsatte, og at lagmannsrettens vurdering var riktig.¹²⁶

Mindretallet var enig med flertallet i at dersom det den handlepliktige gjorde ikke var tilstrekkelig for å få gjerningspersonen til å holde opp, ville man etter omstendighetene kunne ha plikt til å forsøke en alternativ handling. Mindretallet mente at stemoren hadde utvist en ikke ubetydelig aktivitet for å motvirke ektemannens mishandling. Mindretallet trakk fram at hun hadde forsøkt å stanse gjerningspersonens handlinger, og ved en anledning kontaktet en fra sitt private nettverk for hjelp.¹²⁷ Videre nevnte de at passivitet i utgangspunktet ikke førte til et strafferettslig medvirkningsansvar.¹²⁸ Mindretallet slo fast at situasjonen i denne saken var vesentlig forskjellig fra mishandlingstilfeller, hvor omsorgspersonen holder seg helt passiv til hovedmannen.¹²⁹ Mindretallet konkluderte med at stemoren ikke hadde passivt medvirket til mishandlingen av stesønnen, og dermed mente de at hun ikke kunne være straffansvarlig.

Flertallets avgjørelse om at stemoren måtte dømmes for passiv medvirkning medførte at anken over lagmannsrettens lovanvendelse ble forkastet. Tiltalte ble dømt for overtredelse av strl. 1902 § 219 første, jf. tredje ledd, og strl. 2005 § 282, jf. § 15.

I denne saken var det en lang saksprosess i de ulike instansene, men denne dommen virker opplysende for terskelen for passivt medvirkningsansvar i oppdragervoldssaker etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e, jf. § 15. Dommen ble avsagt under dissens, og det medfører at dommen vil ha en mindre prejudikatsverdi. Det gjør at både mindretallets og flertallets argumentasjon må tas til hensyn.

Dommen HR-2019-561-A, understreker at når en person er passiv, eller ikke anvender andre hjelpetiltak når vedkommende innser at de første forsøkene ikke hindrer hovedmannen i å avstå fra krenkelse av barnet, vil det som hovedregel tale for domfellelse for passiv medvirkning etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e, jf. § 15.

¹²⁶ HR-2019-561-A avsnitt 31

¹²⁷ HR-2019-561-A avsnitt 41

¹²⁸ HR-2019-561-A avsnitt 43

¹²⁹ HR-2019-561-A avsnitt 41

Dommen inntatt i LH-2014-115515 vil tydeliggjøre hvordan retten etter en konkret helhetsvurdering i enkelte tilfeller vil nedjustere terskelen for straffbart passivt medvirkningsansvar for oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e, jf. § 15.

I dommen inntatt i LH-2014-115515 hadde en far mishandlet sin datter gjennom fysisk vold. Spørsmålet om moren kunne dømmes for passiv medvirkning, er det relevante for avklaringen av hvor den nedre grensen for passivt medvirkningsansvar foreligger for oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e, jf. § 15.

I saken fremkom det at moren kløp datteren gjentatte ganger, men retten anså ikke moren for å ha fysisk eller psykisk medvirket til ektemannens mishandling av barnet. Lagmannsretten la vekt på at den som hadde omsorgsansvar overfor et barn, hadde en handlingsplikt.

Omsorgspersonen kunne rammes av medvirkningsansvaret dersom vedkommende forholdt seg passiv når barnet ble utsatt for straffbare handlinger fra andre. *«Avgjørende ved vurderingen av om slikt ansvar foreligger, er hva som utfra den konkrete situasjonen er rimelig å forvente av omsorgspersonen.»*¹³⁰

Det ble lagt vekt på at moren gjentatte ganger verbalt hadde forsøkt å hindre ham i å krenke datteren og de andre barna. Det var antatt at morens tilstedeværelse i en viss grad beskyttet datteren mot farens handlinger. Ytterligere uttalte datteren at moren hadde følt seg truet i situasjoner hvor ektemannen rettet kniv mot henne, men moren benektet at dette hadde skjedd. Retten valgte ikke å se bort fra datterens uttalelse i vurderingen av hvilken handlingsplikt som kunne vært krevd fra mor. I tillegg vektla retten morens subjektive forhold i vurderingen. Det at mor i løpet av tiden hun var i Norge fra 2008 til 2011 lærte lite norsk som følge av at hun fødte to barn, var et forhold retten la vekt på i vurderingen av passivt medvirkningsansvar. Ytterligere hadde moren minimal kjennskap til det norske samfunnet og dets hjelpeapparat. Videre var hun avhengig av sin ektemann på alle måter. Disse forholdene hadde også betydning i vurderingen av om det passive medvirkningsansvaret kunne ilegges.

En samlet vurdering resulterte i at lagmannsretten ikke dømte moren for passiv medvirkning for ektemannens mishandling av barnet. Hun ble derimot dømt for legemsfornærmelse etter strl. 1902 § 228 første ledd for forsettlig å ha irettesatt barnet gjennom klyp.

¹³⁰ LH-2014-115515 (Punktet om «Lagmannsretten bemerker: Avgjørelsen av skyld- og straffespørsmålet for b»)

Det kritikkverdige ved dommen er at retten burde stilt spørsmål om hvorvidt moren burde ha forsøkt å skaffe seg tilstrekkelig informasjon om hjelpeapparatene, da hun opplevde mishandlingen av barnet som et vedvarende problem. Til tross for dette vil det at mor selv kan ha vært truet, vært et moment i vurderingen om passivt medvirkningsansvar bør ilegges. Det indikerer at omstendigheter hvor vedkommende selv lever i frykt, eller opplever krenkelser fra gjerningspersonen, vil tale for at passivt medvirkningsansvar ikke vil kunne gjøres gjeldene i slike typetilfeller.

I dommen inntatt i LE-2017-101927 hadde en far mishandlet to barn i form av blant annet slag med flat hånd på en periode over ca. 3 år. Retten la vekt på at moren under denne tiden innså at faren ville fortsette med de gjentatte krenkelse, og at hennes unnlattelse av å foreta nødvendige tiltak utløste et medvirkningsansvar etter strl. 1902 § 219. Dette ble forsterket med hensyn til at hun hadde et omsorgsansvar av barna. Retten nevnte at moren kunne ha søkt hjelp fra sitt sosiale nettverk, varslet de eldre barna om farens handlinger, eller flyttet med de fornærmede barna.

Dommen poengterer at det legges stor vekt på at personer med et omsorgsansvar har en handlingsplikt, og at man må handle når man er klar over at gjerningspersonen vil fortsette med krenkelsene mot barnet. Det taler for at terskelen for å idømmes passivt medvirkningsansvar for oppdragervold etter strl. § 282 bokstav b, d, og e, jf. § 15, vil ligge lavt der vedkommende har et omsorgsansvar for barnet.

8.3 Oppsummering

Det fremgår av både forarbeider og rettspraksis at den klare hovedregelen er at passivitet ikke kan begrunne en straffbar medvirkning. Det fremgår imidlertid av rettspraksis drøftet ovenfor at passivitet etter omstendigheten kan utgjøre en straffbar medvirkning.

De ulike dommene nevnt ovenfor, indikerer at selv om ulike omsorgspersoner forsøker å forhindre gjerningsmannen på en nokså lik måte, vil den konkrete helhetsvurderingen i de enkelte tilfellene utgjøre forskjellen for når forholdet rammes som straffbar passivt medvirkningsansvar.

Konklusjonen er at den nedre grensen for passiv medvirkningsansvar for oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e, jf. §15, anses overtrådt når en omsorgsperson unnlater å gripe inn, eller ikke har forsøkt tilstrekkelig å hindre en gjerningsperson mot å begå krenkelser overfor barnet. Når det foreligger subjektive forhold som begrunnes i formildende

omstendigheter, kan dette medføre at straffebudet i strl. §§ 282, jf. § 15 objektivt sett ikke anses overtrådt.

9 Straffeutmålingsmomenter

Når en person dømmes for strl. § 282 kan vedkommende fengsles inntil 6 år.

Straffeutmålingsmomentene vil avgjøre lengden på strafferammen.

Straffeutmålingsmomentene tydeliggjør hvilke forhold som anses alvorlige, og det vil dermed være av interesse å redegjøre for aktuelle straffeutmålingsmomenter i saker om oppdragervold etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e.

Det sentrale ved straffeutmålingen i mishandling i nære relasjoner er voldshandlingenes alvorlighet, den psykologiske bindingen mellom gjerningspersonen og offeret, mishandlingens varighet, og om mishandlingen foregår på skjult sted, som i utgangspunktet skal være trygt. Ytterligere momenter er frykten for vold, og følelsen av å leve i et trusselregime, kan oppleves som langt verre enn de enkelte voldshandlingene.¹³¹

Allmennpreventive hensyn er aktuelle i saker om oppdragervold. Sterke allmennpreventive hensyn taler for at det må reageres strengt mot vold i nære relasjoner. Når en person begår krenkelser mot barnet i ledd av oppdragelsen, og mener det er til barnets beste, vil det kun ha en begrenset betydning.¹³²

I dommen inntatt i LB-2017-26380 fortsatte en mor med voldsbruk mot datteren selv da hun var klar over at barnet drev med selvskading. Det ble ansett skjerpende ettersom tiltalte var klar over at barnet hadde problemer og var særlig sårbar, men likevel valgte å påføre krenkelsene mot barnet.¹³³ På denne måten vil det regnes skjerpende å begå krenkelser mot et barn når det er i en ekstra sårbar situasjon, som ved selvskading og lignende vanskelige situasjoner. Krenkelser som forekommer under slike omstendigheter bør gis en lang fengselsstraff innenfor bestemmelsens strafferamme, da krenkelsene kan gi større negative virkninger for et sårbart barn.

¹³¹ Ot.prp.nr. 20 (2008-2009) s. 198

¹³² LE-2019-112773 (punktet om «straffeutmåling»)

¹³³ LB-2017-26380 (punktet om «straffeutmåling:»)

Når en person avgir en uforbeholden tilståelse, eller erkjenner noe av voldsforholdet, kan det ha noe formildende vekt dersom dette har hatt betydning for barna.¹³⁴

Videre er den fysiske volden oftest det dominerende aspektet ved mishandlingen. Rettspraksis har påpekt at det like fullt må tas hensyn til de psykiske belastningene, ettersom disse bidrar til å forsterke fornærmedes følelse av frykt og utrygghet.¹³⁵ Dermed argumenteres det for at når psykiske belastninger er en konsekvens av mishandlingen, vil det tale for en streng straff innenfor bestemmelsens strafferamme.

I tillegg vil det at foreldre har fremmedkulturell bakgrunn, og er vant med en oppdragelsesform der fysisk og psykisk vold er mer akseptert enn det er i Norge, ikke ha betydning ved anvendelse av strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e.¹³⁶ Det vil derfor ikke anses formildende ved straffutmålingen i norsk rett. Det vil derimot anses formidlende hvis gjerningspersonen har tatt lærdom av en tidligere domfellelse, eller etablert et bedre forhold til barnevernet med oppfølging i form av et hjelpetiltak.¹³⁷

Det er nødvendig å være oppmerksom på at det viktigste særtrekket ved strl. § 282 er den psykologiske bindingen mellom gjerningspersonen og offeret, for eksempel mellom mor og barn.¹³⁸ Den psykologiske bindingen er tilstede i saker om oppdragervold da omsorgspersonene har et ansvar og omsorg overfor barnet. Det anses skjerpende når primæromsorgspersonen utøver volden, og om mishandlingen foregår i hjemmet. Dersom barnet har blitt normalisert for volden, vil det virke mer skjerpende.¹³⁹

Gjennomgående i ovennevnte dommer er det blitt lagt vekt på at ved mishandling i familieforhold, vil sterke allmennpreventive hensyn tale for at det idømmes ubetinget fengsel. Samfunnsstraff vil kun idømmes der tungtveiende grunner tilser det, noe som er særlig gjeldene ved mishandling rettet mot et barn.¹⁴⁰ Det indikerer at samfunnsstraff kan bli fastsatt etter hensynet til det beste for barnet.

¹³⁴ LA-2018-94318 (punktet om «Lagmannsretten bemerker»)

¹³⁵ LB-2017-83270 (punktet om «straffutmålingen»)

¹³⁶ LE-2019-112773 (punktet om «Lovanvendelse»)

¹³⁷ LE-2017-101927 (Punktet om «straffutmålingen: B (far)»)

¹³⁸ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 198

¹³⁹ LB-2018-64809 (Punktet om «Lagmannsrettens bemerkninger»)

¹⁴⁰ LB-2018-64809 (Punktet om «Lagmannsrettens bemerkninger»)

10 Avsluttende bemerkninger

Det kan til tider virke utfordrende å klassifisere tilfeller av oppdragervold som mishandling i nære relasjoner etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, og e. Et gjennomgående trekk ved saker som ender med domfellelse, er at det foreligger en kontinuerlig utrygghet og frykt for fremtidige krenkelser. Det betyr at strl. § 282 kan ramme en enkelthendelse med omfattende alvorlighetsgrad, og gjentatte mindre alvorlige krenkelser utøvd over en lengre periode. Terskelen for straffansvar for oppdragervold etter strl. § 282 vil blant annet variere etter alvorlighetsgraden, og etter antall ganger en krenkelse er repetert.

Det problematiske er hvorvidt straffansvar for oppdragervold etter bestemmelsen virker rettferdig. Det å ilegge et straffansvar etter strl. § 282 første ledd bokstav b, d, eller e, vil tydeliggjøre at barnets rettsikkerhet blir tatt på alvor. Samtidig vil gjerningspersonen bedømmes strengere etter strl. § 282 enn etter de øvrige bestemmelsene som kan være aktuelle. Hensynet til barnet er det fremtredende, og det taler for at straffansvar etter bestemmelsen er det mest rettferdige.

Det kan imidlertid tenkes at når en gjerningsperson domfelles etter strl. § 282 for å ha utøvd mindre alvorlige krenkelser mot barnet, vil det kunne stilles spørsmål ved om det er nødvendig å ilegge straffansvar etter denne strenge bestemmelsen. Det gjør at rettssikkerheten til oppdragere av barnet kan svekkes dersom de vil bli bedømt av den strengeste lovbestemmelsen for mindre alvorlige krenkelser mot barnet. Til tross for dette er det viktig å ta i betraktning at barn er en sårbar gruppe, og vil kunne bære preg av en negativ behandling. Dette taler for at hensynet til vernet av barnets integritet bør være det mest fremtredende i vurderingen om straffansvar etter strl. § 282 skal ilegges i oppdragervoldssaker. Når tilfellene dømmes etter denne bestemmelsen, vil det kunne ha en preventiv effekt på bruk av oppdragervold.

Referanseliste

Lover:

Kongeriket Norges Grunnlov Lov 1814-05-17

Lov 22. mai 1902 om almindelig borgerlig straffelov

Lov 08. april 1981 om barn og foreldre

FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989

Lov 21.mai 1999 nr.30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett

Lov 20. mai 2005 nr.28 om straff

Forarbeider:

Ot.prp.nr.113 (2004-2005) Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebed mot vold i nære relasjoner mv.)

Ot.prp.nr.22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20.mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Ot.prp.nr. 104 (2008-2009) Om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.)

Ot.prp.nr.90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)

Prop.167 L (2016-2017) Endringer i barnelova og straffeloven mv. (bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep)

Prop.105. L (2010-2011) Endringer i straffeprosesslova mv. (etterforskningsplikt mv.)

Ot.prp.nr.8 (1986-1987) Om lov om endring i barneloven §30 (vold og annen mishandling av barn)

Dok.nr.16 (2011-2012) Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven

Prop.169 L (2016-2017) Endringer i barnevernloven mv. (bedre rettsikkerhet for barn og foreldre)

Rettspraksis:

Høyesterettspraksis:

HR-2005-1865-A

HR-2010-1426-A

HR-2013-577-A

Rt.2014 s.695

HR-2019-561-A

HR-2019-1936-U

Lagmannsrettspraksis:

LB-2012-124995

LH-2014-115515

LA-2016-197

LB-2017-1017

LF-2017-195453

LH-2017-201001

LH-2017-45202

LE-2017-101927

LB-2017-26380

LB-2017-83270

LA-2018-34208

LA-2018-94318

LA-2018-172458

LB-2018-48002

LB-2018-64809

LB-2018-74653

LB-2018-113599

LE-2018-30700

LF-2018-28985

LG-2019-3291

LH-2018-17217

LB-2019-3681

LE-2019-112773

LF-2019-3588

LG-2019-99994

LH-2018-96598

Litteratur:

Skoghøy (2018) - Skoghøy, Jens Edvin A., *Rett og rettsanvendelse*, Universitetsforlaget 2018

Nygaard (2004) - Nygaard, Nils, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2.utgave, Universitetsforlaget 2004

Matningsdal (2017) - Matningsdal, Magnus, *Norsk spesiell strafferett*, 2.utgave, Fagbokforlaget 2017

Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) - Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff – En systematisk fremstilling av norsk strafferett*, 2.utgave, Fagbokforlaget 2019

Høstmælingen (2012) - Høstmælingen, Njål, *Internasjonale menneskerettigheter*, 2.utgave, Universitetsforlaget 2012

Høstmælingen, Kjørholt og Sandberg (2020) - Høstmælingen, Njål, Elin Saga Kjørholt, Kirsten Sandberg, *Barnekonvensjonen – Barns rettigheter i Norge*, 4.utgave, Universitetsforlaget 2020

Eskeland (2017) - Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave ved Alf Petter Høgberg, Cappelen Damm Akademisk 2017

Isdal (2018) - Isdal, Per, *Meningen med volden*, 2. utgave, Kommuneforlaget 2018

Andenæs (2016) - Andenæs, John, *Alminnelig strafferett*, 6. utgave ved Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther, Universitetsforlaget 2016

Nettkilder:

<https://nhi.no/sykdommer/barn/sosiale-problemer/barnemishandling/> 16.01.20 kl. 17.39

https://bufdir.no/vold/Vold_og_overgrep_mot_barn_og_unge/Vold_mot_barn/?fbclid=IwAR0WveD0Aog0otLvVEgsM9SGW-08zLXyLXzK1tNA8ZpJyielpyrQhXiY8_U 23.03.20 kl. 22.18

